

PARÁDI József
A csendőrség magyarországi története

A Magyar Királyi Csendőrséget **1881-ben törvény hívta életre**¹ és **1945-ben miniszterelnöki rendelettel**² szüntették meg.

A csendőrség intézménye olasz és osztrák közvetítéssel érkezett Magyarországra. A napóleoni császárság vonzáskörébe tartozó államok a francia közigazgatási mintát tekintették követendő példának. Ennek részeként pedig a csendőrség intézményét is átvették. Így került sor arra, hogy az Észak-Itáliát magába foglaló Lombardiában csendőr ezredet állítottak fel. Napóleon veresége után Lombardia visszakerült a HABSBERG-birodalomhoz. A HABSBERGok megtartották a csendőr ezredet, sőt – az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc cári segédlettel történő leverése után – a csendőrség intézményét kiterjesztették az egész birodalomra, így a Magyar Királyságra is. A csendőrség, mint centrális irányítás alatt álló közbiztonsági szervezet kitűnően illett a neoabszolutizmus rendszerébe. A császári hatalom azonban nem csupán a közrend védelme érdekében működtette a csendőrséget, hanem a hazafiak üldözésének végrehajtó apparátusává is tette a szervezetet. A teljes magyar lakosság mély gyűlölete és – más lehetőség nem lévén – passzív ellenállása kísérte a testület tevékenységét.³

Ferenc József birodalma két ízben is olyan megsemmisítő vereséget szenvedett, 1859. június 24-én Solferinónál, majd 1866. június 03-án Königrätz-nél, amely lehetetlenné tette, hogy az uralkodó a népek akarata ellenére vezesse birodalmát. Mivel az uralkodói hatalom lehetőségei és az elnyomottak kitarthatása egyaránt a végéhez közeledett, a történelmi helyzet lehetővé tette az uralkodó és népei közötti egyezkedést, a hatalom megosztását. Ezen kompromisszum a magyar történelemben a kiegyezés elnevezéssel vonult be. A kiegyezés a vesztes magyarság és a győztes HABSBERGok közötti megegyezés volt, amelyben az uralkodó lemondott jogainak jelentős részéről, lényegében a kormányzás lehetőségéről. A háborút – orosz segítséggel ugyan – a HABSBERGok nyerték meg, ám a békét elveszítették, míg a magyarok a háborút veszítették el, de a békét megnyerték. A birodalom az abszolutikus formáról áttért a polgári demokráciára. Közigazgatásilag két társország – a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság – szövetségévé vált, amely államok bizonyos ügyeket közösen intézték.⁴

A közös ügyek közé tartozott a hadügy, a külügy és ezek finanszírozását szolgáló közös pénzügy. A két állam közös érdekű viszonyai közé pedig az uralkodói udvartartás, a hitelügy továbbá a két ország vám- és kereskedelmi szövetsége tartozott. A közös ügyeket és a közös érdekű viszonyokat az különböztette meg egymástól, hogy a közös ügyeket mindenképpen közösen kellett realizálni, míg a közös érdekű viszonyok esetén fennállt a társországok önálló rendelkezésének a lehetősége is. E mellett megkülönböztettek nem közös de lehetőleg egyetértőleg intézendő ügyeket is. Ide tartozott az adózás, a hajózás, a postaügyek, a pénzrendszer és a jegybank.⁵

A közös ügyek miniszterei nem alkottak a két társország felett álló kormányt, ilyen kompetenciákkal nem rendelkeztek. Működésükhöz a financiai alapokat a két társország – azaz az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság – parlamentjeinek delegációiból álló úgynevezett kvóta-bizottság biztosította. Az Osztrák-Magyar Monarchia nem rendelkezett közös parlamenttel és közös legfőbb közjogi méltósággal sem. A két társország legfőbb közjogi méltóságait az osztrák császári és a magyar királyi méltóságot egy természetes személy Ferenc József töltötte be, aki e kettős osztrák császári és magyar királyi közjogi méltóságánál fogva vált az Osztrák-Magyar Monarchia mindkét társországa alkotmányos monarchiájának uralkodójává.⁶

1868-ban viták folytak az állam hivatalos elnevezéséről is. Magyar kezdeményezésre *Ferenc József* 1868. november 14-én „legfelsőbb elhatározással” az Osztrák-Magyar Monarchia (Österreichisch–Ungarische Monarchie) és az Osztrák-Magyar Birodalom (Österreichisch–Ungarisches Reich) kifejezések alternatív használatát rendelte el. A két kifejezés Ausztria-Magyarország államalakulatának kétféle felfogását tükrözte. Nevezetesen az osztrák felfogás szerint a dunai monarchia két felében bizonyos ügyeket eltérően intéznek. A magyar felfogás szerint viszont két önálló ország oly módon rendezte viszonyát, hogy bizonyos ügyeit közösen intézi. Az elvi értelmezési különbségek ellenére a törvények lényegében azonos módon állapították meg a közös, illetve közös érdekű ügyek tárgyait és kezelésüket, a két ország alkotmányos szervezetei és az uralkodói hatalom szerepét.⁷

A gyakorlatban fokozatosan a magyar felfogás érvényesült. Mindenütt a magyar felfogást tükröző Osztrák-Magyar Monarchia (Österreichisch–Ungarische Monarchie) elnevezést használták. A nemzetközi szerződésekben „az Osztrák-Magyar Monarchia mindkét állama” („die beiden Staaten der Österreichisch–Ungarischen Monarchie”) kifejezést használták.⁸ A címer is neuralgikus témának bizonyult. Végül is azonban a dualizmust kifejező jelvények felkerültek a bankjegyekre is.⁹ A hadseregnél vezet-

ték be legkésőbb a császári és királyi kifejezések használatát 1899-ben.¹⁰ Pedig az uralkodói címek szóhasználata már 1868-ban eldőlt.¹¹

E szerint az uralkodó címe szerződésekből „Ausztriai császár, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya”, vagy rövidebben „Ausztriai császár és Magyarország apostoli királya” („Kaiser von Österreich und Apostolischer König von Ungarn”) egyszerűen pedig „Ő Felsége a császár és király” („Seiner Majestät der Kaiser und König”).¹²

A közigazgatás, rendvédelem nem tartozott sem a közös ügyek, sem a közös érdekű viszonyok, sem a nem közös, de lehetőleg egyetértőleg intézendő ügyek közé. A rendvédelmet a két társország belügye integráns részének tekintették. A belügy elidegeníthetetlen részterületének tartották a rendvédelmi szervezeteket.¹³

A kiegyezés nyomán alakult ki a csaknem ezeréves múltú magyar állam polgári formája, nem számítva az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc államát, amelynek teljes kiépítésére az idő rövidsége, illetve a harccselekmények miatt nem kerülhetett sor. A polgári magyar állam formálódásának részeként alakult a magyar rendvédelem. Ekkor jött létre az a rendvédelmi struktúra, amely – nem nélkülözve ugyan a módosításokat – alapjaiban azonban lényegében megőrizve az eredeti struktúrát, működik a harmadik évezred elején is Magyarországon. E struktúrának vált szerves részévé a Magyar Királyi Csendőrség.

A kiegyezés nyomán a magyar rendvédelmet újjá kellett szervezni, hiszen a neoabszolutizmus rendvédelmének egyes szervezetei – így a császári csendőrség is – elfogadhatatlan volt a lakosság számára a politikai elnyomásban betöltött szerepe miatt. A magyar állam átvette a neoabszolutizmus rendvédelmi struktúrájából azon szervezeteket, amelyek politikailag kevésbé kompromitálódtak. Ide sorolhatóak a pénzügyőrség és a vámhivatalok. Ahol annak szükségét látta, ott új szervezeteket alakított ki. Ilyen volt például a Magyar Királyi Határrendőrség, amelyet meglehetősen későn, a XX. század elején állítottak fel. Sor került továbbá az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc előtti magyar rendvédelmi szervezetek reorganizációjára is. Ezek a szervezetek azonban már nem tudták biztosítani a polgári fejlődéshez szükséges közbiztonságot. A városokban újjászervezett rendőrségeket ezért belülről fokozatosan modernizálták, a XIX. század végére többé-kevésbé elérve az európai városi rendőrségek átlagát.¹⁴

A legkedvezőtlenebb közbiztonsági helyzet vidéken alakult ki. A falvak közbiztonságának garantálására hivatott rendvédelmi szervezet, a vármegyék kompetenciájába tartozó pandúr-szervezet újjáalakított variánsa, lényegében megbukott. Képtelen volt a megváltozott viszonyok között, a megváltozott igényeknek megfelelő közbiztonsági helyzetet létrehozni. Mivel a vidék kedvezőtlen közbiztonsági állapota a polgári fejlődés gátló tényezőjévé vált, e helyzeten feltétlenül változtatni kellett. Kezdetben rendkívüli jogkörrel felruházott rendvédelmi kormánybiztosokat küldtek ki a kormányok. Ennek a megoldási kísérletnek volt némi hagyománya, hiszen 1848 előtt az uralkodók egyes térségekre – a közbiztonság drasztikus fellazulásának a felszámolása céljából – különleges hatáskörrel felruházott királyi biztosokat küldtek. A dualizmus időszakában a kormánybiztosi szisztéma azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Amint a kormánybiztos – feladata végeztével – elhagyta körzetét, az anarchia rövid időn belül visszarendeződött. Nyilvánvalóvá vált, hogy kampány jellegű akciókkal nem lehet a vidék rendvédelmét tartósan biztosítani. Elengedhetetlen a pandúr szervezet kiváltása.¹⁵

A magyar kormányok elgondolása kezdetben az volt, hogy vidéken is rendőrséget hoznak létre. A vidék közbiztonsági szervezete témájának megítélésében akkor állt be fordulat, amikor a későbbi miniszterelnök, TISZA Kálmán – 1875-ben a WENCKHEIM kormányban – elfoglalta a belügyminiszteri posztot. TISZA Kálmán kezdettől fogva a magyar csendőrség létrehozásának a gondolatát szorgalmazta. Fokozatosan szerzett támogatókat elképzelése megvalósításához. A TISZA Kálmán által kezdeményezett elgondolás egyaránt illett a nemzetközi és a magyar folyamatba. A XIX. század a csendőrség sikerszázadának nevezhető. Ekkor terjedt el Európa szinte valamennyi országában a csendőrség. A szervezet bevezetésének az oka egyértelmű. Viszonylag gyorsan és tartósan az egész ország területére kiterjedően a polgári állam viszonyainak és igényeinek megfelelő közbiztonsági állapot létrehozására volt képes e testület. A dualizmuskori (1867–1918) magyar államot a centralizáció jellemezte, Bár ennek ellenére a későbbi időkhoz képest a magyar közigazgatás kevésbé volt centralizált. E központosítási folyamatba kitűnően illeszkedett a csendőrség, amely a kormány közvetlen irányítása alatt állt és egységes szervezettel, jogkörrel, ruházattal, fegyverzettel valamint szolgálati metodikával végezte tevékenységét, a városok hatósági területének kivételével, az egész országra kiterjedően.¹⁶

TISZA Kálmán első lépésként 1876-ban az erdélyi csendőrséget vonta a közös hadsereg alárendeltségéből a magyar kormány felügyelete alá. Ehhez megszerezte a magyar kormány és országgyűlés,

az uralkodó és a közös hadügyminiszter egyetértését is. Ezzel megszüntette az erdélyi csendőrség alkotmányellenes működését, hiszen a kiegészítés szerint a rendvédelem a két társország belügyének számított, abban a haderőnek nem lehettek kompetenciái. Erdélyben ennek ellenére azért maradhatott fenn egy csendőr ezred, mert az Osztrák-Magyar Monarchia és az Orosz Birodalom közötti konfliktus esetén a térséget potenciálisan kiemelt fontosságú hadművelési területnek tekintették. Fontosnak tartották, hogy a várható harccselekmények feltételezett területével közvetlenül szomszédos Erdély közbiztonsága megfelelő legyen. Ezt pedig nem tudták volna szavatolni, ha a Magyar Királyság ezen részében is vissza állították volna a pandúrságot. Így tehát Erdélyben a csendőrség megmaradt. Alárendeltségén azonban változtatni kellett, ezáltal az Osztrák-Magyar Monarchia közös alaptörvényével összhangba hozhatóvá vált a létezése.¹⁷

Az erdélyi csendőr ezred vált a mintájává és a felkészítőjévé a Magyar Királyi Csendőrségnek, amelynek a létrehozási folyamata 1881–1884-ig tartott. A közbiztonsági szervezet létrehozásáról szóló törvényjavaslat képviselőházi vitája 1881. január 17-én kezdődött. TISZA Kálmánnak sikerült leküzdenie az ellenzék ellenállását, miután az ellenzéket biztosították arról, hogy a szervezet nem fog politikai rendőrség természetű teendőket ellátni. A kormánynak az uralkodóval egyeztetett és az országgyűlés közigazgatási bizottsága által támogatott indítványát az országgyűlés némi vita nyomán 149:137 arányban fogadta el. Az uralkodó 1881. február 14-én szentesítette a törvényt, melyet a főrendi- és az alsó házban 1881. február 15-én hirdettek ki.¹⁸

A törvény szentesítésének napja vált a testület napjává, melyet először 1931. február 14-én tartottak, a szervezet fennállásának ötvenedik évfordulóján.¹⁹ E napot a testület tagjai a szervezet feloszlása után is minden évben megünnepelelték lehetőségeik függvényében. A szovjet hadifogságba került, Szibériába deportált csendőrök a munkatábori körülmények, a külföldre emigrált csendőrök pedig a befogadó ország nyújtotta lehetőségek szerint ünnepelelték meg testületi napjukat. A harmadik évezred elején a volt testületi tagok legfiatalabbjainak az életkora is közel jár a kilencvenhez, azonban nem feledkeznek el a csendőrségi nap megünnepléséről. A csendőrség napján 1945-ig a magyar államfő rezidenciájának díszőrségét – az úgynevezett udvarlakai díszőrséget – a Magyar Királyi Csendőrség adta.²⁰

A testület kiépítése során – a már meglévő kassai kerület után – elsőként a II. (szegedi) csendőrkerületet hozták létre 1881-ben. A III. (budai) és a IV. (kassai) kerületeket 1883-ban állították fel. 1884-ben pedig az V. (pozsonyi) és a VI. (székesfehérvári) kerület kialakításával befejeződött a Magyar Királyi Csendőrség szervezetének létrehozási folyamata. 1885-ben már az egész ország területén működött a csendőrség.²¹

Mint minden új szervezet létrehozásánál a csendőrség felállítása során is keletkeztek nehézségek. A legnagyobb gondot a képesítési előfeltételeknek megfelelő személyi állomány hiánya jelentette. A csendőrség tagjaival szemben magas színvonalú fizikai, erkölcsi és iskolázottsági követelményeket támasztottak. A csendőrség legénységi állományának már abban az időben is írni és olvasni kellett tudnia, amikor más rendvédelmi testületek legénységénél a személyi állomány $\frac{1}{5}$ -ének arányában még megengedett volt az analfabétizmus is. A tisztai állománynak Ludovica Akadémia-i (Katonatisztképző egyetem) végzettséggel kellett rendelkeznie. Ezen előképzettségekre épült rá a csendőrségi szakképzettségi rendszer. A létszámhiányt a haderőtől átvezényelt válogatott katonák alkalmazásával hidalták át ideiglenesen. A kérdést véglegesen a csendőrségi illetmény felemelése oldotta meg.²²

A lakosság – tapasztalva, hogy a Magyar Királyi Csendőrség nem lát el politikai rendőri feladatokat, mint a néhai HABSBURG csendőrség, valamint nem korrump, mint a pandúrok, továbbá működése eredményes – elfogadta a szervezetet. A XIX. század végén már azért versengtek a falvak, hogy az ő településükre is telepítsen a kormány csendőrséget. Az I. vh-ig a testület a permanens fejlődés folyamatát élte. A létszáma lényegesen nem nőtt. A Magyar Királyi Csendőrség feladatát tizenkétezer fővel látta el a 293 000 km² nagyságú és 20 millió lakosú Magyar Királyságban.

A városokban azonban a városi rendőrségek működtek összességében mintegy 12 000 fővel. A városok lakóinak száma ugyan dinamikusabban gyarapodott, mint a falvaké, azonban a Magyar Királyi Csendőrség működése időszakában átlag az összlakosság 10 %-a körüli arányt tettek ki csupán a városlakók. Igaz viszont, hogy a városokban sokkal magasabb volt a bűnözés, mint vidéken. A csendőrség gyakori szervezetmódosításai kevésbé létszámfejlesztést, mint inkább – a tapasztalatok nyomán megvalósuló – átszervezéseket jelentettek. Ennek során több és kisebb létszámú őrsöt hoztak létre, ehhez igazodva pedig gyarapították a parancsnokságok számát.

Az első világháborúig a szervezetben két jelentősebb átszervezés valósult meg. A kilencvenes években fegyvernemi jelleggel állították fel a határszéli csendőrséget, amely a Magyar Királyságnak az Osztrák-Magyar Monarchiával egybe eső határszakaszain működött. Érdekes jelenség, hogy e tes-

tültre kísértetiesen hasonlító szervezetet hozott létre, határctsendőrség néven Ausztria az Európai Unió külső hatáiraival megegyező határszakaszain a XX. század végén, Szlovénia, Magyarország, Szlovákia és Csehország európai uniós tagságának a létrejöttéig.²³ A második átszervezési hullám részeként döntés született újabb három csendőrkerület felállításáról a régi csendőrkerületek területének e szűkítése által. Végül azonban csak két új kerület kialakítására került sor 1903–1904-ben a VII. sz. (brassói) és 1907-ben a VIII. sz. (debreceni) kerület létrehozásával. A század elején állították rendszerbe az ügynevezett járásörmesteri intézményt is, amely a csendőr tisztikarnak a nyomozati munkából történő kiesését volt hivatott pótolni, mivel az 1900-ban életbe lépő új bűnvádi perrendtartás a csendőrtiszteket kizárta a nyomozati tevékenységből.²⁴ Ezt követően a személyi állomány 5 %-át kitevő tiszt kar feladata kizárólag az irányítás, ellenőrzés és a képzés volt, melyet kimagasló színvonalon látott el. A tiszt kar tagjai hatósági közegeként a lakossággal nem kerülhettek kapcsolatba. 1907-ben új szervezeti elemmel gyarapodott a csendőrség szervezete. Bevezették az ügynevezett pótszárnyakat. A pótszárnyak hatósági működési területtel nem rendelkeztek. Ide csoportosítottak viszont minden teendő, amely a szolgálatellátás területén kívül esett. A pótszárnyakhoz tartozott a gazdálkodás, kiképzés, személyzeti munka stb.²⁵

A XX. század elejére kialakult a magyar államapparátuson belül a csendőrség irányításának szervezeti kerete is. A testület élén a csendőr-felügyelőség állt, amely rendkívül szűk körű, mintegy húsz főnyi magas rangú tisztből és a közvetlen segédszemélyzetükből állt. A csendőr-felügyelőség élén a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője állt tábornoki rangban. A felügyelőségen keresztül valósult meg a két irányító tárca a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Királyi Belügyminisztérium vezetési és ellenőrzési tevékenysége. Magyarországon a csendőrség működése idején mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy a csendőr személyében katona, a csendőrség pedig, mint szervezet, rendvédelmi testület. Ebből adódóan személyi kérdésekben a csendőrség a honvédelmi tárca, a szervezettel kapcsolatos összes többi téma tekintetében pedig a belügyi tárca kompetenciájába tartozott.²⁶

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése több lépcsős volt. A legelső szervezeti elem az őrs volt. Itt teljesített szolgálatot – az altiszti rangcsoportba tartozó – legénységi állomány 95 %-a. Az őrsöket a szakaszparancsnokságok irányították. Ez volt a legalacsonyabb tiszt beosztás. A nyomozati munkát végző ügynevezett járásörmesterek a szakaszparancsnokok közvetlen irányítása alá és nem az őrsökhöz tartoztak. Több szakaszparancsnokság tevékenységét irányította egy-egy szárnyparancsnokság. A szárnyak élén még beosztott tisztek álltak. A legmagasabb területi parancsnokság a kerület-parancsnokság volt, amelyeket ezredesi rangban lévő tisztek irányítottak. A kerület-parancsnokságok alárendeltségében működtek a pótszárnyak. A testületet a csendőr felügyelőség fogta össze, amely alá tartoztak az ügynevezett központi szervezetek, mint például az anyagraktár, pótlóidomító iskola, és a csendőrségi tanintézet.²⁷

A testület első szolgálati szabályzatát 1881-ben adták ki Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára címmel. Ezt követően a szerzett tapasztalatok figyelembe vételével több ízben módosították a testület általános szolgálati szabályzatát. 1887-ben, 1896-ban, 1900-ban, 1903-ban, 1912-ben, 1927-ben és 1941-ben, „Általános szolgálati határozványok a Magyar Királyi Csendőrség számára”, „Szervezeti és szolgálati és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára” címmel. A testület fennállása során a működésével kapcsolatos fontosabb tárgyköröket szintén szabályzatban rögzítették. (pl.: *Ügyviteli szabályzat, Gazdászatzkezelési utasítás, Becsületügyi szabályzat, Vezényszavak füzete stb.*)

A csendőrség működését szabályozó jogszabályok – a feladatkörre történő utaláson túlmenően – konkrét hatásköri és eljárási normákat nem tartalmaztak, ellentétben például a fővárosi rendőrség hatáskörét szabályozó törvénnyel. Ez a helyzet abból fakadt, hogy a rendőrségek önálló jogkörrel is rendelkeztek. Ezzel szemben a csendőrség más hatóság döntéseinek a végrehajtása céljából szervezett testületként működött. A Magyar Királyságban a rendvédelem témakörét szabályozó jogszabályok jogfilozófiai alapelve az volt, hogy a rend fenntartására a közösségek hivatottak. Nevezetesen a központi államhatalom és az önkormányzatok. A rendfenntartás kormányzati monopóliuma nem létezett. A rendfenntartás jogosultságaival pedig nem a rendvédelmi szervezetek, hanem a kormányzat és az önkormányzatok rendelkeztek. A közösség, azaz a kormányzat és az önkormányzatok rendvédelmi feladataik eredményes megvalósítása érdekében hozhattak létre rendvédelmi testületeket. A kormány az országgyűlés, az önkormányzat pedig közgyűlés határozata alapján állíthatott fel rendvédelmi testületet, melyet a költségvetéséből kellett finanszírozni. A központi államhatalom ott létesített rendvédelmi testületet, ahol a rend fenntartására az önkormányzatok képtelennek bizonyultak, ugyanakkor azonban az állam működése szempontjából az adott térségben vagy szakterületen a rend fenntartása feltét-

lenül szükséges volt. Mivel a falvak többsége nyilvánvalóan képtelennek bizonyult a kívánatos közrend megeremtésére, ezért a kormányzat létrehozta a csendőrséget a vidék közigazgatása döntéseinek karhatalmi biztosítása céljából.²⁸

A gyakorlat azonban nem mutatott olyan tiszta képet, mint az elmélet. Az önkormányzatok rendkívüli találékonyságról tettek tanúbizonyságot a csendőrség igénybevételét illetően. A települések önkormányzatai szívesen vették, hogy jól kiképzett és felszerelt, hatékony rendvédelmi szervezet áll a rendelkezésükre a közbiztonság megóvása érdekében. Szerették volna azonban folytatni azt – a pandúrság idején általános – gyakorlatot, hogy a pandúrokat a hivatal, illetve a ház körüli kisebb-nagyobb munkák ellátására is igénybe vették. A Magyar Királyi Csendőrség esetében erre azonban már nem nyílt lehetőségük. A központi államhatalom nem azért fizette a csendőrséget, hogy annak tagjai levelet kézbesítsenek vagy éppen a falu jegyzőjének veteményes kertjét ápolják. Az ilyen jellegű igénybevételnek már eleve határt szabott a törvényi szabályozás. Azonban számos más – a mindennapi életben felmerülő helyzetben – az önkormányzatok igyekeztek a maguk javára tágan értelmezni a csendőrség tagjainak igénybevételi lehetőségeit. A csendőrség vezetése figyelemmel kísérte ezen jelenségeket és az irányító tárcának időnként javaslatot tett arra, hogy miként lehetne a szabályozatlan témaköröket a csendőrséget létrehozó törvény szellemében rendezni.²⁹

A kizárólag kényszer alkalmazását végző, önálló érdemi döntést nem hozó közbiztonsági szervezet működtetése azonban csupán elméleti síkon volt lehetséges. A gyakorlatban a rendfenntartás során a döntést és végrehajtást számos esetben nem lehetett szétválasztani. Ebből adódóan alakult ki a testület úgynevezett „rendes” szolgálati teendőinek a köre, melyet a testületi szolgálati szabályzatokban az irányító minisztérium jóváhagyásával szabályoztak. Külön szabályozták a csendőrség és a közigazgatás kapcsolatának tartalmát és formáját.³⁰

Már a testület felállításakor gondoltak arra, hogy szükség esetén lehetővé kell tenni működését a városokban is. 1882-ben olyan törvényt hozott az országgyűlés, amely lehetővé tette, hogy a Magyar Királyi Csendőrség a városokban is teljesítsen szolgálatot, ha a városi előljáróság azt kéri. Mivel a csendőrség bevonása a városi rend fenntartásába a városi költségvetést mentesítette az általa felügyelt területen a városi rendőrség működtetésének költségeitől, ezért a csendőrség szolgáltatásait igénybe vevő városnak térítést kellett fizetnie a csendőrségnek. A csendőrség ezen szolgáltatása rendkívül népszerű volt a városok körében. Többségük igénybe vette a csendőrséget e városi rendfenntartásban. A városok a csendőrséget, szinte kivétel nélkül külterületük közrendvédelmének a biztosítására kérték fel.³¹

Az önkormányzatok és a lakosság igényelte a csendőrséget. Ennek oka – a neoabszolutizmus-kori emlékek halványulásával – egyre inkább a testület eredményességében rejlett. A testület kétség kívül a magyar rendvédelem legeredményesebben működő szervezetének bizonyult. A megalakulás és a világháború éveit leszámolva a csendőrség a tudomására jutott bűncselekmények átlag 90 %-át felderítette. A csendőrségi szolgálatellátás alapelvét a megelőzés képezte. Ere fordította a személyi és tárgyi feltételrendszerének többségét. Ebből adódóan viszonylag kevés bűncselekményt követtek el a működési területén, amit viszont magas százalékos arányban volt képes felderíteni. A csendőrség körében általános volt a 12–16 órás szolgálati megterhelés, amelyekbe természetesen hosszabb–rövidebb pihenőket iktattak. A testület személyi állományának döntő többsége azonban folyamatosan a szervezet működési területén tartózkodott. Ily módon rendkívül alapos helyismerettel rendelkeztek, ami jelentős mértékben elősegítette szolgálatellátásuk hatékonyságát.³²

A csendőrségi szolgálat meghatározó formája a járőrözés volt. A bűnözők állandó bizonytalanságban éltek mivel soha nem tudhatták, hogy mikor és hol fog felbukkanni csendőr járőr. A csendőrökkel pedig nem volt ajánlatos szembe szállni mivel a csendőrök erős testi felépítésű jól kiképzett személyek voltak. A csendőr járőr minimum két főből állt, amely szükség esetén több főre is növelhető volt. Annak ellenére, hogy a csendőröknek tilos volt a lakosságot zaklatniuk, a kisebb szabálytalanságokat sem volt szabad elnézniük. Azokra figyelmeztetniük kellett a polgárokat visszaesés esetén pedig feljelentéssel kellett élniük. A lakosság viszont biztos lehetett a csendőrség segítségével a személye és javai védelme tekintetében, illetve az elemi csapások alkalmával. A folyamatos és sűrű járőrözés hálóján előbb utóbb fennakadtak a törvény ellen vétők. Amennyiben a csendőr járőr valamilyen törvényellenes cselekedetet tapasztalt kötelező volt annak utána járni, ha szükséges volt a halaszthatatlan nyomozási teendőket foganatosítani. Addig a szolgálatát nem fejezhette be, amíg forró nyomon üldözött, vagy a nyomozás további viteléhez szükséges teendőket el nem végezte.³³

A Magyar Királyi Csendőrség a magyar állam 1000 éves fennállását ünneplő rendezvénysorozat biztosítását 1896-ban már mindenütt kiváló hatásfokkal valósította meg.

A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenysége során akadt néhány érdekes epizód is. 1913-ban az alig egy éves függetlenséggel rendelkező Albániába vezényeltek a szegedi csendőrkerületből 150 csendőrt a helyi közbiztonság megteremtésének elősegítése érdekében. A több évszázados függetlenségi harc után az önállóságot megszerző kis állam helyzetének konszolidálása érdekében az európai országok egy csoportja egy nemzetközi békefenntartó kontingenst juttatott el az országba. Ennek képezte részét a 150 fős magyar csendőr-különítmény. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje a dualizmus időszakában, több ízben és helyen vett részt békefenntartói tevékenységben. A Magyar Királyság rendvédelmi szervezetei részéről azonban a Magyar Királyi Csendőrség volt az első, amely ilyen misszióknak részesévé vált.³⁴

A csendőrség feladatát alkotta 1933-ban a cserkész világtalálkozó biztonságának szavatolása is, melyet a Budapesttől északkeletre mintegy 25 km távolságra fekvő Gödöllő településen tartottak.

A Magyar Királyi Csendőrségnél szigorú katonás rend és fegyelem uralkodott. A testületen belül a katonai függelmi viszonyok érvényesültek, a személyi állomány katonai rendfokozatot viselt. Erre szüksége is volt, hiszen feladatai közé tartozott a katonai rendőrségi feladatkör ellátása is, melyet Tábori Csendőrség elnevezéssel valósított meg.³⁵

A Magyar Királyi Csendőrség nem rendelkezett a társ-rendvédelmi testületeknél rendszeresített modernebb technikával, illetve ugyanazon jogszabályok vonatkoztak rá, mint a társ fegyveres szervekre. Eredményes működésének oka a személyi állomány felkészítésében, a nemzeti identitástudaton nyugvó szemléletmód kialakításában, a hivatása iránti elhivatottság érzésén alapuló cselekvőkészségben rejlett. Mivel a személyi állomány körében kitartó munkával kifejelesztett és folyamatosan karban tartott hivatásorientált szellemiség képezte a testület eredményeinek tulajdonképpeni alapját, ezért a személyi állomány olyan értéket képezett, amelyet a mindenkor vezetői igyekezett megővni a nem kívánatos hatásoktól. A csendőrség életét szabályozó utasítások tiltották a léha életmódot. Különösen nagy gondot fordítottak arra, hogy a csendőrök magánemberként ne kerüljenek közvetlen kapcsolatba bűnügyileg fertőzött családokkal, szervezettel, illetve térséggel.³⁶

A legénységi állomány csupán meghatározott százaléka – az idősebb korosztály – nősíülhetett. A legénység és a tiszti kar tagjainak mennyasszonyát és családját egyaránt alapos ellenőrzésnek vetette alá a szervezet. Kétes hírű hölgyek és/vagy bűnügyileg fertőzött családból származó leányt csendőr nem vehetett feleségül. Ha mégis megtette, a testülettől elbocsátották. A nős csendőrök számára a család nagysága és a családfő beosztási szintjéhez igazodó méretű lakás lakbérért a testület kifizette még a csendőr nyugdíjba vonulása után, sőt annak halálát követően is az özvegyének, mindaddig, amíg az özvegy újra férjhez nem ment. A csendőr azonban nem lakhatott a számára biztosított lakbérű lakásnál rosszabb körülmények között, főleg pedig nem élhetett bűnügyileg fertőzött negyedben.³⁷

A Magyar Királyi Csendőrség tagjainak, illetve családjuknak lakhatását szabályozó rendeletek nem voltak kedvezőbbek, mint ahogyan azt a közigazgatásban foglalkoztatott tisztviselők egészére vonatkozóan szabályozták.³⁸

A Magyar Királyi Csendőrség fennállásának időszakában a Magyar Királyság állami tisztviselőinek fizetését egységes elvek és rendszer szerint szabályozták. Az önkormányzatok tisztviselőinek a juttatásait a két világháború közötti időszakban fokozatosan ehhez igazították. A csendőrség személyi állománya a testület létrehozásától állami alkalmazottnak számított, így rájuk ugyanazok az ellátási szabályok vonatkoztak, mint az állami szféra más ágazataiban tevékenykedőkre. Ezek a szabályok a fizetés és a nyugdíj tekintetében is kedvezőek voltak.³⁹

Az alapelv az volt, hogy az állami alkalmazott által betöltött pozíció társadalmi tekintélyének megfelelő ellátásban kell részesíteni az állami foglalkoztatottakat. Az állami tisztviselők számára a szakterületüknek megfelelő felsőoktatási intézmény diplomája volt előírva. Ennek birtokában vehették fel az illetőt – üresedés esetén – gyakornoknak. A gyakornoki idő három év volt, mely alatt – a közigazgatás szakterületének megfelelően differenciált tartalmú – elméleti és gyakorlati közigazgatási szakvizsgát kellett letennie a jelöltnek. Sikeres vizsga nyomán kerülhetett be a jelentkező a hivatalnoki karba, ahol a szolgálati idejének és a posztgraduális képzésekben való részvételének megfelelően kerülhetett feljebb a ranglétrán a megüresedő helyek függvényében.⁴⁰

Ezt a rendszert alkalmazták a Magyar Királyi Csendőrség esetében is a fegyveres testületi sajátosságok figyelembe vételével. A csendőrtiszteket ugyanazon fizetési kategóriába sorolták, mint a hivatalnokokat. A csendőrtisztek esetében a képesítési követelmény azonban nem polgári egyetem, hanem a katonai egyetem a Ludovica Akadémia diplomája volt. A csendőrtisztek számára a gyakornoki időt egy elméleti tanfolyam elvégzése és a csendőrség csapatainál eltöltött ügynevezett csapatszolgálati gyakorlat képezte. Ezután kerülhetett a csendőrtiszt az első tiszti beosztásába, amely a legalacsonyabb tiszti beosztás helyettesi pozíciója volt. A diploma megszerzése és az első tiszti beosztásba kerülése

között a tiszteknek lehetőségük nyílt megfigyelőként szakterületükkel kapcsolatos tartalommal működő tudományos alkotóműhelyekben bizonyos időt eltölteni, mint például jogtudományi karok tanszékein, laboratóriumokban stb. A két világháború között már egyre több tiszt rendelkezett több diplomával. A Ludovica Akadémiai végzettség mellett általában jogi diplomát is szereztek a csendőrtisztek.⁴¹

A legénységi állománynál ugyan az elemi iskolai végzettség volt a képesítési előfeltétel, azonban a társadalom képzettségének a gyarapodásával a két világháború között már egyre többen rendelkeztek a legénység tagjai közül érettségivel. Figyelembe kell venni, hogy a két világháború közötti magyar társadalomban az érettségizettek aránya nem haladta meg az ezredfordulós Magyarországon diplomával rendelkezők arányát. Ennek tudatában bizton állítható, hogy a csendőrség személyi állománya magas iskolai végzettséggel rendelkezett. Az önkormányzati rendőrségek államosítása⁴² nyomán a rendőrség személyi állományának állami iskolai végzettsége fokozatosan utol érte a csendőrség tagjainak végzettségét.⁴³

A gyakorlati idő letöltése után az első tiszti beosztásba kerülő csendőrtiszt fizetése megegyezett a közigazgatás más szakterületén kezdő beosztásban dolgozó diplomás hivatalnokéval. A fegyveres szolgálat azonban fizikailag és pszichikailag is megterhelőbb volt, mint a civil mesterségek. E különbséget pótlékok formájában kompenzálták. Az ilyen jellegű pótlékok azonban nem haladták meg az adott fizetési osztályban megállapított összeg $\frac{1}{5}$ -ét.⁴⁴

A Magyar Királyi Csendőrség hierarchikus és centrális felépítésű szervezet volt, amelyben a legacsonyabb beosztásokból és az azokat betöltő személyi állományból volt a legtöbb, a legmagasabb beosztásokat pedig csupán néhányan érthették el. A két beosztási szint között felfelé haladva pedig folyamatosan csökkent a pozíciók száma. Ebből adódóan nem nyílt lehetőség arra, hogy mindenki magasabb szintre jusson. Szabályozni kellett az előmenetel lehetőségeit. A csendőrségi karrierre vonatkozó szabályok összhangban álltak a közigazgatási alkalmazottakéval, annak részét képezték. E szabályozás lényegét alkotta, hogy az előmenetelből a főnöki szubjektívizmust igyekeztek kiszűrni, a magasabb beosztásba helyezés feltétele a magasabb szintű képzettség megszerzése volt. Általában 2-3 fizetési osztály betöltése volt lehetséges egy képesítési szint birtokában. Ezen fizetési osztálycsoporton belül a magasabb fizetési osztályba kerülés feltétele az alacsonyabb fizetési osztályban eltöltött várakozási idő volt. Azok, akik nem szereztek meg a magasabb fizetési osztályhoz kötött képzettségi követelményt, de már elérték a képzettségükkel betölthető legmagasabb fizetési osztályt korpótlékban részesültek, amelynek mértéke ezen fizetési osztályban eltöltött időtől függően alakult. Azok sem számíthattak azonnali kinevezésre akik birtokába került a magasabb képzettségnek, mivel a kinevezéseknek a magasabb fizetési osztályban való üresedés volt az előfeltétele. Magasabb képesítéssel rendelkezők – ha elérték az alacsonyabb fizetési osztály maximumát – nem csupán korpótlékokra voltak jogosultak, hanem *címzetes címként* a magasabb beosztás titulussal adományozták a számukra. Ilyenek voltak a csendőrségnél például a címzetes őrsparancsnokok. A címzetesség a rendfokozatokra nem terjedt ki, mivel azok a fizetési osztályokhoz tapadtak. Az *Országos Rendfokozati Névjegyzék* című – az érintettek számára nyilvános – nyilvántartásban vezették, hogy ki és mikor milyen képzettséget szerzett, illetve fizetési osztályba nevezték ki, továbbá milyen címzetes címet és mikor kapott. A magasabb beosztáshoz szükséges képesítési követelmény birtokában a leghosszabb várakozási idővel rendelkezőket nevezték ki üresedések esetén.⁴⁵

Kezdetben a csendőrökre is ugyanazok a nyugdíjszabályok vonatkoztak, mint a többi állami alkalmazottra. Ennek a lényege az volt, hogy tízéves szolgálati idő letöltése után szereztek meg a nyugdíjjogosultságot fizetésük 40 %-nak az értékével. Ezt követően évente 2 %-kal nőtt a nyugdíjjogosultságuk összege. Aki negyven évet szolgált fizetése 100 %-val mehetett nyugdíjba. Ennél tovább azonban senki sem maradhatott aktív állományban. Legkésőbb 65 éves korában akkor is nyugdíjba kellett vonulnia mindenkinek, ha a szolgálati éveinek nyomán még nem érte el nyugdíjlehetősége maximumát. A baj azonban az volt, hogy a személyi állomány többsége – mivel el szeretne volna érni nyugdíjlehetősége maximumát – igyekezett a lehető legtovább aktív állományban maradni. De a legtöbben nem érték meg a nyugdíjképes kort. A legtöbben hatvanöt éves koruk előtt haltak meg, mielőtt még elérhették volna a kötelező nyugdíjba vonulásuk időpontját, illetve fizetésük 100 %-val nyugdíjba mehetek volna. Ebből adódóan a XX. század elején a fegyveres szolgálatot teljesítők nyugdíját öt év kedvezményel látták el, azaz öt szolgálati év letöltése után már jogosultak voltak fizetésük 40 %-ra nyugdíjként. Ezt követően – a korábbi gyakorlatot tovább folytatva – évente 2 %-kal nőtt a nyugdíjigényük, azaz 35 éves szolgálati viszony után fizetésük 100 %-val mehetett nyugdíjba a csendőr. Ebben az időben a nyugdíjak nem maradtak el a fizetésektől, hiszen a fizetések rendezése alkalmával a nyugdíjakat is ugyanúgy emelték, mint a fizetéseket. A különösen nehéz fizikai és pszichikai megterhelést

eredményező beosztásokban eltöltött időt kedvezményesen számolták. Az ilyen helyeken eltöltött 8 hónap egy évnek számított.⁴⁶

A nyugdíjak mértéke tehát, a szolgálati időtől függött. Előfordulhatott azonban – elsősorban a tisztek esetében, akik fiatalon is nősülhettek – hogy a csendőr családfő viszonylag fiatalon hunyt el. Ebben az esetben a kevés szolgálati évből adódóan alacsony nyugdíjban részesült az özvegy, kivéve, ha férje szolgálati halált halt, mert akkor, – méltányossági alapon – általában az elhunyt fizetésének 100 %-ában állapították meg az özvegy nyugdíját. Az elhunytak családjai szociális körülményeinek a romlását volt hivatott megelőzni a kaució. Ennek a lényege az volt, hogy a menyasszonynak olyan vagyonnal kellett rendelkeznie, amelynek jövedelméből a leendő férje esetleges halálát követően is a családfő társadalmi állásának megfelelő szinten volt képes tartani családja életvitelét. A kaució kiváltható volt, ha a menyasszony olyan képzettséggel rendelkezett, amelynek a fizetése pótolhatta a férj keresetének a kiesését. A kauciót kiválthatta továbbá a menyasszony szüleinek bizonylata arról, hogy a leendő vejük esetleges halála esetén a visszamaradottak jövedelmét az elhunyt családfő fizetésének a mértékéig kiegészítik. Ilyen nyilatkozattételt a kellő állami fizetéssel, illetve nyugdíjjal rendelkezők részéről fogadtak el, mert ez biztos jövedelemnek számított a bizonytalan civil szférához képest. Ezzel lehetőség nyílt arra, hogy az egyébként érdemleges vagyonnal nem rendelkező állami hivatalnokok és a fegyveres szervezetek tagjainak a leányai is házasságkötésképes állapotba kerüljenek a tiszti kar tekintetében.⁴⁷

A nyugdíjjogosult választhatta – akár nyugdíjba vonulását követően is – azt, hogy a nyugdíját végkielégítésre váltsa át. A végkielégítés összege komoly, – több éves nyugdíjnak megfelelő summa volt – amelyből egy kisebb panzió, bolt vagy farm megvásárolható volt. Ehhez azonban szüksége volt a felesége beleegyezésére, valamint a testület gazdasági szakemberei megvizsgálták, hogy a vállalkozás életképes-e, a végkielégítés összege elégséges-e a vállalkozás beindításához, valamint a vállalkozás várható jövedelme eléri-e a nyugdíj összegét.⁴⁸

A csendőr testület tagjairól történő gondoskodás nem csupán az állam részéről valósult meg. A magyar társadalom tagjai számos alapítványt is tettek a személyi állomány érdekében. A kevésbé tehető de a testülettel szimpatizáló polgárok ezen alapítványokhoz eljuttatva adományukat járulhattak hozzá a szervezet működése személyi feltételeinek javításához. Ezen alapítványok célját a rászorulóknak segítése, illetve a kimagasló szolgálati tevékenységet ellátók jutalmazása képezte. Az alapítványok tették lehetővé többek között, hogy az állami kitüntetések mellé a csendőrök pénzjutalmat is kapjanak, mert egyébként a kitüntetésekkel pénz nem járt.⁴⁹

A Magyar Királyi Csendőrség a XIX–XX. század fordulójára meghonosította a Kárpát-medencében azokat a rendvédelmi módszereket, amelyekkel a csendőrség világszerte eredményeket ért el. Egyben pedig a közigazgatással, illetve a társ rendvédelmi testületekkel való együttműködés tekintetében kialakultak a Magyar Királyság körülményeihez alkalmazkodó eljárások is. A testület ugyanazon felszereltséggel és jogosultsággal rendelkezett, mint a közigazgatás szférájában működő többi rendvédelmi testület, és a személyi állomány juttatásai sem tértek el lényegesen a közigazgatás más területein tevékenykedőktől. A testület a magyar államapparátus szerves részévé vált. A Magyar Királyságban a polgári körülményeknek megfelelő közbiztonságot vidéken a Magyar Királyi Csendőrség hozta létre és tartotta fenn.⁵⁰

A dualizmus időszakára a Magyar Királyi Csendőrség tevékenységére vonatkozóan általában két kritika szokott elhangzani.

Vannak, akik úgy gondolják, hogy a csendőrség a választások során fellépésével befolyásolta azok alakulását.⁵¹ Ezen nézetek döntően a korabeli sajtóban megjelent közleményekre hivatkoznak. Való igaz, hogy a választások nyomán a korabeli sajtóban megjelentek – a mindenkor vesztések részéről – olyan cikkek, amelyek vereségüket a csendőrség fellépésének tulajdonították. Érdekes azonban, hogy a vesztések idővel kormányzati pozícióba jutva semmit sem tettek az úgynevezett csendőr terror ellen, viszont a korábbi kormánypártok illették ugyanazon vádakkal a csendőrséget, mint amivel a jelenlegi kormánypárt ellenzéki korában. A helyzet megítéléséhez meg kell ismerni – legalábbis nagy vonalakban – a korabeli választási szabályok lényegét. A XIX. század második felében még nem volt a Magyar Királyságban általános és titkos választójog. Kizárólag a férfiak azon része szavazhatott, akik megfeleltek a választási törvényben előírt vagyoni és szellemi cenzusnak. Ebből adódóan a lakosság 5–10 %-a között mozgott a választóképes polgárok száma. E nem túl nagyszámú tömeg tagjait a pártok igyekeztek különböző gesztusokkal a maguk szimpatizánsává tenni. A korteshadjárat részét képezte, hogy a választásra jogosultakat bőségesen megvendégelték, közülük jó néhányan illuminált állapotba kerültek. Ennek következtében pártok közötti versengés nem ritkán az ellenséges táborok közötti tömegverekedéséig fajult. Ez azonban már a közbiztonságot veszélyeztető cselekmény volt,

amit a csendőrség nem nézhetett tétlenül. Ezért a Magyar Királyi Csendőrség azt a gyakorlatot alakította ki, hogy a szembenálló pártok szimpatizánsai közé kordont vont és nem engedte meg az egyik csoportból a másik csoportba való átjárást. Ezt azután a vesztes párt általában úgy értékelte, hogy a csendőrség megakadályozta a hozzá átjutni kívánó szavazókat.⁵²

A másik kritika, ami a dualizmuskori szervezet működését érinti, azt veti fel, hogy a tömeges rendbontások esetén szinte kivétel nélkül a csendőrséget vetették be.⁵³ E kritika implicite tartalmazza azt is, hogy e szervezet brutális volt, az emberi jogokat tipró erőszakszervezetként alkalmazta a kormányzat. E nézetek a korabeli statisztikákból táplálkoznak, amelyek egyértelműen bizonyítják, hogy a csendőrség szolgálatellátása során került sor a legtöbb fegyverhasználatra, melyek között halálos kimenetelűek is voltak. Ezek a statisztikai adatok igazak, azonban nem, szabad azokat önmagukban összefüggésükből kiragadva vizsgálni, mert téves következtetések kialakításához vezethetnek. A Magyar Királyságban ugyanis nem volt más rendvédelmi szervezet, amelyet eredményesen be lehetett volna vetni tömeges rendbontások esetén. A rendőrségek személyi állománya például még karabéllyal sem rendelkezett. A haderő személyi állománya pedig – amelynek bevetésére a törvény tömeges rendbontás esetén lehetőséget biztosított – koránt sem volt olyan szakszerű ismeretek birtokában e téren, mint a csendőrség. Nem annak alapján kell egy állami testületet megítélni, hogy a rend fenntartása érdekében hányszor és milyen eredménnyel vetik be. Az objektív megítélés alapját az képezheti, hogy a testület ezen tevékenysége milyen mértékben állt összhangban a korabeli jogi szabályozás tartalmával. Márpedig a testületet nem marasztalták el hatáskör túllépés miatt. A legitim országgyűlés által hozott, a csendőrség működésére vonatkozó szabályok pedig alapvetően megegyeztek az Európa szerte kialakult és a nemzeti csendőrségekre, illetve a közrendvédelemre vonatkozó jogszabályok tartalmával. A rendvédelmi testületek fegyverhasználatát Magyarországon már ebben az időben is minden esetben kivizsgálták. E vizsgálatok nem tartalmaztak elmarasztaló megállapításokat.⁵⁴

A testület személyi állományára irányuló biográfiai feltárások még gyerekcipőben járnak. Az azonban már megállapítható, hogy a testület tagjainak létszáma többé-kevésbé tükrözte az ország lakosságának a nemzetiségi összetételét. A személyi állomány körében megtalálhatóak voltak az országban nagyszámban élő nemzetiségek, mint például román, szlovák, ukrán, szerb, német és zsidó populációk tagjai. A csendőrség tagjainak beszélnie kellett azt a nyelvet, amelyen a szolgálati helyén élő lakosság beszélt. Ez nyilvánvalóan úgy volt kivitelezhető, ha a szervezet tagjait – legalább is jelentős mértékben – a helyi lakosság köréből vették fel a szervezethez. A legénységi állomány döntő többsége a falvak fiai közül került ki. A tisztikar tagja többségükben a polgári kisegyszisztenciák köréből indult (kisiparosok, kiskereskedők, hivatalnokok).⁵⁵

Tény, hogy a XIX. század végén és a XX. század elején jelentős elégedetlenség volt tapasztalható az országban. Ez döntően abból fakadt, hogy a magyar mezőgazdaság az úgynevezett porosz utas fejlődésen haladt, azaz a feudális földbirtokokat nem osztották fel a parasztság között. Ebből adódóan jelentős szabad munkaerő keletkezett. Ezt a tömeget az ország korszerű infrastruktúrájának kiépítése során többé-kevésbé foglalkoztatni volt képes a gazdaság. Az infrastruktúra fokozatos kiépülése nyomán azonban a – kétségtelenül gyors ütemben fejlődő ipar – sem volt képes e jelentős munkaerő foglalkoztatására. A húszmillió főnyi lakosságból ebben az időben vándorolt ki mintegy hárommillió fő Amerikába megélhetési gondok miatt. Történelmi tény a feszült társadalmi helyzet és az abból fakadó sztrájkok és az egyéb tömeges rendbontások elterjedése. Ezért azonban nem, lehet felelőssé tenni az állam rendvédelmi szervezetének egyikét sem, még akkor sem ha történetesen ezen testület – azaz a Magyar Királyi Csendőrség – feladatát képezte a tömeges rendbontás elleni fellépés.⁵⁶

Az első világháború nyomán a csendőrségnek a rendvédelemben betöltött szerepe megváltozott, ami a közbiztonság általános romlásához vezetett. A háborút kezdetben gyors lefolyásúnak ítélték meg. Ebből adódóan nem készültek fel a hosszas elhúzódó harctevékenység nyomán a közrendet veszélyeztető tendenciákra. Sőt a rendvédelmi szervezetektől – így a Magyar Királyi Csendőrségtől is – bevonultatták a hadseregbe a leginkább hadrafogható személyeket. A csendőrök képzettségéből és fizikai állapotából adódóan az alacsonyabb tiszti – szakasz és századparancsnoki – beosztások követelményeinek kiválóan megfeleltek. Helyettük pedig a csendőrséghez a frontszolgálatra alkalmatlan úgynevezett póttartalékosokat vonultatták be, döntően az idősebb korosztályból. A közbiztonság – néhány hónapos harcselekménnyel számolva ezt a helyzetet – különösebb megrázkódtatás nélkül minden bizonnyal átvészelte volna. A háború azonban négy évig tartott. A póttartalékosokkal felhígult csendőrség nem volt képes az egyébként is megromlott közbiztonsági helyzeten úrrá lenni. A csendőrség nem volt felkészülve az éhséglázadásokra, a tábori csendőrség pedig az 1917-től egyre inkább elharpódzó tömeges parancsmegtagadásokkal és a frontról tömegesen eltávozó nagy létszámú csoportokkal szemben volt tehetetlen.⁵⁷

1918-ra alapvetően megváltozott a hadi morál. Korábban is előfordult, hogy a mezőgazdasági munkák csúcsidejében a katonák tömegesen eltűntek a frontról, azonban a munka végeztével újra megjelentek csapataiknál. A háború utolsó időszakában azonban a katonák már nem tértek vissza a frontra. A haderőnél – a fegyelem helyreállítása céljából – úgynevezett asistenc alakulatokat hoztak létre, ahová a legmegbízhatóbb katonákat osztották be. Ez azonban oda vezetett, hogy felgyorsult a csapatok moráljának romlása. Az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlásakor pedig, amikor a frontról tömegesen tértek haza a felfegyverzett katonák, akik – ha szükségét látták – fegyverükkel is nyomatékosan adták kívánságaik megvalósításának, a Magyar Királyi Csendőrség nem volt képes a rend fenntartására. Sorra alakultak a városok és a nagyobb földbirtokosok magán rendfenntartó szervezetei, hogy legalább a közvetlen környezetükben teremtsenek némi közbiztonságot.⁵⁸

A közbiztonsági helyzet drasztikus romlását érzékelve a Magyar Királyi Csendőrség vezetői javaslatot tettek a kormány számára a testület létszámának az emelésére, a szervezeti egységek számának gyarapítására, ennek a kivitelezésére azonban – az események felgyorsulása miatt – már nem kerülhetett sor.

1918. október 31-én koalíciós kormány alakult gróf KÁROLYI Mihály vezetésével az úgynevezett őszirózsás forradalom nyomán. Gróf KÁROLYI Mihály kormányfő eleget tett a katonatanácsok mintájára létrehozott csendőrtanács igényének, a Magyar Királyi Csendőrség felügyelőjének GENCSY Arnold csö. alezredest nevezte ki. A kinevezés ellen a rangidős csendőrtisztek memorandumban tiltakoztak, melyben felhívták a kormányfő figyelmét a testület gyengítésének veszélyire. A miniszterelnök azonban nem fogadta el a memorandumban foglaltakat, GENCSY Arnoldot új beosztásában megerősítette. Az új csendőrfelügyelő pedig a tisztikar jelentős részét kényszernyugdíjaztatta. Ezzel a szervezetet lényegében lefejezte. A testület ugyan így is működött a Tanácsköztársaság létrejöttéig, azonban országos összehangolt feladatra alkalmatlanná vált. A Tanácsköztársaság hatalomra kerülésével a Magyar Királyi Csendőrséget rendeleti úton feloszlatták 1919. március 26-án, melyet úgy valósítottak meg, hogy a csendőrséget – minden más rendvédelmi testülettel együtt – az újonnan felállított Vörös Őrségbe integrálták. A Vörös Őrségnek nem voltak kárpát-medencei hagyományai. Magyarországon – Európa nyugati feléhez hasonlóan – többpólusú rendvédelmi struktúra alakult ki. Ebben a rendszerben a központi államhatalom – a fejlődés korábbi fázisaiban az uralkodóház – és a helyi közösségek is rendelkeztek kompetenciákkal a rend fenntartása tekintetében. A rend védelme nem képezte komplex módon a központi hatalom monopóliumát, mint keleten. Természetesen az Osztrák-Magyar Monarchiától keletre eső területeken is kialakultak szakavatott rendvédelmi testületek, irányításukat azonban a központi hatalom valósította meg valamilyen formában. Európa keleti felében, nevezetesen a cári birodalom területén kialakuló szovjetunióban magától értetődő volt, hogy a rendvédelem az új hatalmi központ alárendeltségébe kerüljön. Magyarországon azonban ez a fajta megoldás ellenkezett a magyar fejlődés lényegével.⁵⁹

A magyar kommunisták elfogadták a proletárdiktatúra kiépítésére vonatkozó azon lenini tételt, amely szerint az új államhatalmat társadalmi alapon kell újjászervezni. Ebből fakadóan pedig a fegyveres szervek körében nem maradhattak meg a korábbi államberendezkedés idején is szolgálatot teljesítők. Előbb-utóbb – néhány kivételen jó szakembertől eltekintve – a teljes személyi állományt le kell cserélni. A Tanácsköztársaság 133 napos fennállása idején ilyen változtatások természetesen kivitelezhetetlenek voltak. A Vörös Őrség vezető tisztségeibe azonban nem a rendvédelem szakembereit, hanem a munkásosztály tagjait helyezték. Ezek az emberek minden valószínűség szerint eredeti foglalkozásukban megbecsült, jó szakemberek voltak, és korántsem volt mindegyikük kommunista, hiszen az országban nem volt olyan létszámú kommunista elveket valló személy, mint ahány tisztséget a közigazgatásban, rendvédelemben és honvédelemben be kellett tölteni. A rendvédelem új vezetőinek azonban fogalmuk sem volt arról, hogy mit kell tenniük, a rend fenntartásának mesterségéhez a legkevésbé sem értettek.⁶⁰

A csendőrség tekintetében a Vörös Őrség már mindenképpen meggyengült személyi állományt örökölt. Egyrészt számos csendőr a fronton teljesített szolgálatot, illetve hadifogságba esett, másrészt a KÁROLYI-kormány alatt kinevezett GENCSY Arnold a tisztikar jelentős részét nyugdíjaztatta. A megmaradt, kipróbált régi szakembereket sem engedte az új hatalom pozícióba. Jó esetben tovább folytathatták szakmai tevékenységüket, vagy kaptak egy íróasztalt, ahol valamilyen látszatevékenységet folytathattak. A csendőrség tagjai járatlanok voltak a kommunista eszmevilágban. A szétszórt elhelyezésű testület tagjai többnyire azt érzékelték elsősorban, hogy új központi hatalom alakult ki, amely megkísérli az ország függetlenségét és területi épségét megőrizni. A csendőrök többsége nem húzódozott a szolgálat folytatásától. A gyakorlatban ez egyébként is az jelentette, hogy az őrsők az állomáshelyeiken tovább folytatták szolgálatukat. Még az egyenruha, fegyverzet sem változott, hiszen annak

cseréjére hosszabb időre lett volna szükség. A parancsnokságok zöme is a helyén maradt, csak átkezesztették a vörös őrs parancsnokságra és beosztottak egy-egy politikai megbízottat is. A Vörös Őrség a csendőrök megkérdése nélkül átkezesztelte a csendőröket vörös őrré. Aki azonban ez ellen tiltakozott azt nem kötelezték a Vörös Őrségbe való belépésre. A Vörös Őrségben szolgálatot nem vállalók egy része családjá körében tartózkodott, és várta a helyzet jobbra fordulását. Voltak, akik Szegedre utaztak és HORTHY Miklós környezetéhez csapódtak. A csendőrök nem rendelkeztek polgári szakképesítéssel, egzisztenciájuk a csendőrséghez, illetve a rendvédelemhez kötötte őket. Lakhatásuk, megélhetésük, családjuk létfenntartása érdekében nem is nyílt számukra valódi alternatíva a további szolgálatvállaláson kívül. A csendőrök szolgálatukat a csendőrségi szolgálati szabályzatban foglaltak szerint igyekeztek ellátni. Megkísérelték hozzáigazítani a szolgálati szabályzatban foglaltakat a kialakult helyzethez. Ahol azonban jelentősebb csendőri erőkoncentrációt alakítottak ki a Tanácsköztársaságot megelőzően, ott a csendőröket lefegyverezték. A Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében állomásozó csendőr zászlóalj például május 5-én meglepetésszerűen megrohanta és lefegyverezte a Cserni-különítményt.⁶¹

A proletárdiktatúra időszakában különböző körülmények között 27 csendőrt végeztek ki, egy altábornagyot, két alezredest, egy századost, egy főhadnagyot, hat tiszthelyettest (ebben az időszakban a tiszthelyettes konkrét rang volt, nem pedig egy rangcsoport gyűjtőelnevezése), négy járásőrmestert, tizenegy őrmestert és egy csendőrt. Különösen nagy visszhangra talált FERY Oszkár csö. altbgy. és MENKINA János, valamint BORHY Sándor alezredek kivégzése, akiket a Lenin-fiúk a lakásukról vittek el. Ezt követően pedig semmit sem lehetett tudni róluk. A Tanácsköztársaság veresége után a rendőrség kiderítette, hogy a három csendőrt a Cserni-különítmény laktanyájába szállították, majd rohamkésekkel agyonszurkálták őket, a hullákat pedig a közeli Dunába dobták.⁶²

A magyarországi közgondolkodás számára elfogadhatatlan volt, hogy egyazon szervezet – pl. a Lenin-fiúk, ahová a Cserni-különítmény is tartozott – lépjenek fel egy cselekmény ellen, hozzanak ítéletet, majd azt végre is hajtsák.

A Tanácsköztársaság vereségét követően visszarendeződött a korábbi közigazgatás és rendvédelem, ennek részeként a csendőrség is. A Tanácsköztársaság megszűnésekor 1919. augusztus 1-én a csendőrség nem létezett. Tagjai jelentős része elesett vagy megrokkant, sokan román fogságba kerültek. A személyi állomány maradéka szervezetlen volt. Vidéken a közbiztonság megszűnt. A falvak lakosai némi nosztalgiával tekintettek a nem is olyan távoli múltba, amikor még a csendőrök tartották fenn a rendet. A falusi lakosság e szervezettől várta a rend helyreállítását. Nem csak a falusi lakosság, a politikusok is a csendőrség helyreállításától remélték a közrend visszaállítását. Gróf ANDRÁSSY Gyula nyilatkozata pontosan rámutat arra, hogy mit vártak a kortársak a csendőrségtől: „Erős, jól fegyverezett csendőrség szükségesebb ma, mint valaha, mert Magyarországon a háború majd a forradalmak és a törvényes alap nélküli kormányok alatt megbomlott a törvények tisztelete, elvadultak az erkölcsök, megszűntek a tekintélyek, és ez olyan feladatot ró az államra, amelyet ... csak a csendőrség segítségével oldhat meg.”⁶³

A Magyar Királyi Csendőrség reorganizációja jól illett a Tanácsköztársaság előtti állam kontinuitását hirdető politikai elgondolásba. Némi huzavonára adott ugyan lehetőséget, hogy a volt kényszernyugdíjazottak el akarták távolítani az újjá alakuló szervezetből az 1918 novembere után is szerepet vállalókat. Végül is mindkét csoport maradhatott, az újjászervezést közösen hajtották végre. Az újjászervezés jogalapját az képezte, hogy a PEIDL-kormány 1919. augusztus 3-án feloszlatta a Vörös Őrséget egyben visszaállítva a korábbi rendvédelmi testületeket.⁶⁴

Az újjászervezést azonban gátolta, az országot megszálló csapatok, elsősorban a román haderő magatartása. A megszálló csapatok jelenlétének a jogalapját ugyanis a magyar rendvédelem szervezetlensége jelentette. Jelenlétüket minél inkább ki szerették volna nyújtani, mivel közben módszeresen elszállították az ország javait Romániába, illetve besszarábiai kivonulásukat további területszerésekhez szerették volna kötni.⁶⁵

Az ENTENTE azonban véget kívánt vetni ennek a helyzetnek. Ezért külön megbízottat nevezett ki Halsey E. YATES személyében a magyar rendvédelem újjászervezésére. A helyzetre jellemző, hogy YATES ezredes Ausztriában volt kénytelen fegyvereket vásárolni az újjászerveződő csendőrség számára, holott a román hadsereg a magyar fegyveres testületek fegyvereit lefoglalta, az újjászerveződő rendvédelem számára azonban csupán a használhatatlan példányokat adta át.⁶⁶

A magyar rendvédelem és annak részeként a csendőrség újjászervezésének az utolsó akadályá is elhárult a BENES-féle javaslat elvetésével. BENES csehszlovák elnök ugyanis azt indítványozta, hogy valamennyi magyar fegyveres testületet oszlassák fel, helyettük pedig francia vezetésű nemzetközi csendőrséget állítsanak fel. Franciaország ugyan a főtanácsban 1919 november elején kísérletet tett a

terv elfogadtatására, miután azonban szövetségesi leszavazták CLEMENCEAU is szorgalmazta a megszállt területek kiürítését.⁶⁷

1919 december 13-án Halsey E. YATES ezredes kivált a magyarországi ENTENTE misszió tábornoki bizottságából feladata végeztével. Helyére új személyt nem kértek fel, mivel a vezetést átengedték a magyaroknak. YATES ezredes távozását megelőzően, a Nemzeti Újságban felhívást tett közzé, amelyben – a Magyar Királyi Csendőrség korábbi eredményeire hivatkozva – újabb sikereket kívánt a testületnek. „A magyar csendőrségnek mindenkor az a hírneve volt, hogy egész Európa legjobb fegyveres ereje. A jövőben alkalma lesz ezt megint beigazolni, azáltal, hogy a törvényes rend fenntartásában derekasán kiveszi a részét... Mi bizalommal számítunk önökre, hogy ismét odaadó kötelességtudásukkal az ország békéjét biztosítani fogják.”⁶⁸

A helyzet azonban nem konszolidálódott azonnal az országban. A Tanácsköztársaság veresége után a leszerelt haderő tisztjeinek egy része és a proletárdiktatúra terrorja által sérelmeket elszenvedettek úgynevezett különítményekbe tömörültek – a törvényes eljárások mellőzésével – igyekeztek bosszút állni a Tanácsköztársaság funkcionáriusain. A magyar központi hatalom megszilárdulásával, az állami fegyveres szervek reorganizációjával a különítményeket fokozatosan felszámolták. A legtovább azok tudtak működni, amelyek csendőr tartalék zászlóalj nevet vettek fel, így fennállásuknak időlegesen a legitimitás látszatát keltették.⁶⁹

Az újjászerveződő csendőrség kezdetben – az ugyancsak alakulóban lévő új magyar hadsereg irányító szerve – a fővezérség alárendeltségébe került, mivel valamennyi magyar fegyveres szervezet irányítását ez a parancsnokság fogta össze a konszolidációig. A fővezérséghez való tartozás időszakában a csendőrség kötelékében a hadsereghez tartozó úgynevezett csendőr-tartalékszázaljakat hoztak létre rejtési szándékkal. A csendőr-tartalék alakulatokat – amelyek túllépték a trianoni békediktátum által engedélyezett létszámot – a TELEKY-kormány számolta fel a haderő csökkentés keretében.⁷⁰

A háború és a forradalmak nyomán a csendőrség diszlokációját a polgári közigazgatáshoz igazították. Ebben szerepet játszott az is, hogy a trianoni békediktátum a csendőrség irányítását kizárólag a belügyi tárca kompetenciájába helyezte. Ez a rendszer azonban nem vált be. A közigazgatási területek eltérő nagysága, a lakosság számában jelentkező különbségek, a terep fedettségében és domborzatában, valamint a közlekedési viszonyokban tapasztalható eltérések, a népesség elhelyezkedésének eltérő jellege miatt aránytalanná tette a csendőrségi diszlokációt.⁷¹

1925-ben visszatértek a háború előtti elvekhez. A szervezet struktúrájába azonban beillesztettek egy új elemet az osztály-parancsnokságot, amely egy vármegyére terjedt ki és a kerület – illetve a szárny-parancsnokság között állt. A járőrmesterségeket sem újították meg, azonban 1930-tól kiépült a csendőrségi nyomozó szolgálat. Kerületenként egy alosztály országos szinten pedig egy osztály végezte nyomozati teendőket. Az országos hatáskörű csendőr nyomozó osztályparancsnokság közvetlen alárendeltségébe szervezték a nyomozati munkát elősegítő szakterületeket egy-egy központi alosztály formájában. Ilyen volt például a nyilvántartási alosztály a bűnügyi laboratórium alosztálya.⁷²

A csendőrségi nyomozó szolgálat kiépítése során külön központi alosztályt létesítettek a politikai bűncselekmények felderítésére. A Magyar Királyi Rendőrségen belül a politikai bűnyekre specializált alosztályt már korábban kialakítottak. A két alosztály jogköre azonos volt. A Magyar Királyság jogrendszerébe politikai bűncselekmény fogalma a Tanácsköztársaság nyomán került be, mivel a magyar proletárdiktatúra nyíltan hirdette magáról, hogy a társadalom egy osztályának érdekei miatt diktatúrát valósít meg a társadalom egésze felett, illetve magáénak vallotta a hatalom megragadásának erőszakos útját is. A politikai bűncselekmények felderítésére szakosodott alosztályok feladatát a politikai szélsőségek tevékenységének figyelemmel kísérése képezte.⁷³

A két világháború között a testületet modernizálták. Felszerelték a bűnüldözés korszerű technikáival, kialakították a szakszolgálati ágakat (vasúti csendőrség, vízi csendőrség, közlekedési csendőrség stb.). Csendőrségi delegációk jártak külföldi csendőr szolgálatoknál tanulmányutakon és a külföldi csendőrségek képviselői is ellátogattak Magyarországra. A harmincas évek elején például a Kanadai Királyi Lovas-csendőrség tanulmányozta a magyar lovas-csendőrképzést, 1937-ben pedig lengyel csendőrdelegáció látogatta meg a Magyar Királyi Csendőrséget. Bevezették a csendőr napot.⁷⁴

A Magyar Királyi Csendőrséghez hasonlóan – a **miniszterelnök rendelettel** államosította a centrális vezetés alá vont – Magyar Királyi Rendőrséget, melynek feladatát a dualizmus kori létszámmal megegyező nagyságú személyi állománnyal végezte.⁷⁵ Pedig a trianoni békediktátum nyomán a Magyar Királyság elvesztette területének $\frac{2}{3}$ -át, lakosságának több mint a felét. A trianoni békediktátummal kapcsolatosan a fő bajt nem az képezte, hogy a magyarsággal egy évezrede közös államban élő népeket elcsatolták az országtól akarataik ellenére. (Az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlásakor a Magyar Királyságban szinte mindenütt úgynevezett tanácsok alakultak, munkástanács, katonatanács

stb. Így a nemzetiség lakta területeken nemzetiségi tanácsok. Ezek a tanácsok nem hoztak olyan határozatot, hogy Magyarországtól elszakadjanak. Ellenkezőleg, föderalisztikus elképzeléseik voltak a jövőt illetően. Nem kívántak szembe helyezkedni azzal a nemzettel, amelynek kultúrközegében saját nemzeti fejlődésük lezajlott. A megszálló csapatok bevonulása nyomán azonban a helyzet megváltozott. A csapatokkal ugyanis hazatért a nemzetiségi politikusok azon része, amely valamilyen oknál fogva szembe került az Osztrák-Magyar Monarchiával és az ENTENTE-nél keresett és talált támogatást. Rövid időn belül az ő kezükbe került a vezető szerep. Ezt követően a nemzetiségi tanácsok sorra úgy döntöttek, hogy a megszálló csapatok országaihoz csatlakoznak.⁷⁶

A fő gondot az okozta, hogy egyrészt a kárpát-medencei magyarság $\frac{1}{3}$ -a az új utódállamok határai közé került és ott másodosztályú állampolgári sorsra jutott. Az utódállamok például kisajátították a zömében magyar etnikumhoz tartozó földbirtokosok birtokait. Azonban nem a helyben élő magyar parasztság körében osztották fel, hanem távoli területekről hoztak oda telepeseket, ezzel földönfutóvá téve a magyar etnikumhoz tartozókat. A másik gondot az képezte, hogy a Kárpát-medence gazdasági egységét életképtelen részekre szabdalták. Ezen részek autarchiára törekedtek nem bízva környezetükben. E helyzetből adódóan a gazdasági fejlődés lelassult, lényegében a harmadik évezred elejére sem érte el azt a növekedési ütemet, amit az első világháború előtt a Kárpát-medence térsége produkált.⁷⁷

A trianoni békeszerződés célja nyilvánvalóan Magyarország kiszolgáltatott állammá tétele volt, illetve a térségben olyan megoldásokat alkalmazott, amelyek az összefogás lehetőségét is ellehetetlenítették, ezáltal bizonyos nagyhatalmi törekvések számára kedvező terepet létrehozva. A rendvédelmi testületek tekintetében azonban az ENTENTE nagyvonalúnak bizonyult, hiszen a világháború előtti létszámmal, azaz 12 000 fővel engedélyezte a csendőrség és a rendőrség működését is. A 93 000 km²-re és a 8 millió főnyi lakos biztonságára tehát 24 000 fő vigyázott, mint a történelmi Magyarország 230 000 km²-en élő 20 millió polgárának személy és vagyonszámára. E létszám-engedélyezés oka minden bizonnyal az 1918–1919-es magyarországi forradalmakban rejlett. Az ENTENTE stabilitást akart a térségben. Ennek érdekében pedig hajlandó volt a magyar rendvédelmi testületek létszám-megállapítása tekintetében nagyvonalúságot gyakorolni. Ez a nagyvonalúság akkor válik nyilvánvalóvá, ha mellé helyezzük, hogy a magyar haderő létszámát 35 000 főben maximálta, és a nehézfegyverzet rendszeresítését megtiltották. A magyar rendőrség számára azonban engedélyezték – tömegoslatási céllal – a fegyverzetétől megfosztott Vickers-típusú angol páncélcocsi beszerzését is.⁷⁸

A Magyar Királyi Csendőrség működését végig kísérték a magyarországi rendőrségekkel való összezdülések. Ezek a disszonáns jelenségek mindig ott alakult ki, ahol a két szervezet tevékenysége valamilyen módon érintkezett és az együttműködés szabályozása nem volt elég körültekintő. A vitás kérdésekben a belügyminisztérium döntött, mint a két testület szakmai irányító szervezete, amely végső soron az egész magyar közbiztonságért felelt. A vitának azonban voltak objektív alapjai is. A Magyar Királyi Rendőrség felállításával a magyar rendvédelemben nőtt a testület súlya a csendőrséggel szemben, ám a rendőrség még így is 1680 km² 3,2 millió főt magában foglaló hatósági területtel rendelkezett szemben a csendőrséggel, amelynek a működési területe 91 300 km² -re és a rajta élő 5,8 millió főre terjedt ki. 1919-től a csendőrség és a rendőrség finanszírozása is az állami költségvetésből történt. Feladataik finanszírozásához plusz forrásokhoz lényegében a másik rendvédelmi testület költségvetésének a terhére juthattak. Ezért előtérbe került a kompetencia és a működési terület határok. Végül is a költségvetés lehetőségeinek a javulásával alábbhagytak a torzszalkodások.⁷⁹

A Magyar Királyi Csendőrség történetét művelők körében két esemény kapcsán merült fel annak a lehetősége, hogy a szervezet a politikai események aktív alakítójává vált. 1931 őszén SCHILL Ferenc vezérőrnagy a csendőrség korábbi felügyelője belekeveredett egy nyugállományú altábornagy által szervezett kormányzó ellenes szervezkedésbe. SCHILL Ferenc vizsgálati fogságában öngyilkosságot követett el, így az esetleges szerepére soha sem derülhetett fény. Tény azonban, hogy a szervezkedés felgöngyölítésében a csendőrség élen járt, ami valószínűtlenné teszi a testület vezetőinek az összeesküvésben való részvételét.

A másik feltételezett csendőr puccs 1944 júliusához kötődik. Ekkor – a galántai csendőr zászlóalj zászlószentelésére – viszonylag jelentős csendőri erőket vontak össze Budapesten. HORTHYban és környezetében felmerült a gyanú, hogy a németekre támaszkodva a szélsőjobboldal kísérletet tesz a hatalomátvitelre, amelyhez a csendőrséget használnák fel. Ezért HORTHY – testőrsége parancsnokán keresztül – utasította az 1. páncélos hadosztályt, hogy készüljön fel egy puccs esetleges elhárítására. A páncélos hadosztály el is foglalta a főváros körül állásait. Volt olyan század, amelynek célpontját a Gestapo budapesti főhadiszállása a Majestic Hotel képezte. Közben a hadosztály vezérkari főnöke tájékozódott a Budapestre rendelt csendőrcsapatok tisztjeinél. Ők azonban a puccsról semmit sem tudtak. Ennek nyomán a kormányzó a palotájába kísértette a testőrtisztjeivel a csendőrtiszteket eligazít-

tásra, ahol meghatározta számukra a helyőrségeikbe való haladéktalan visszatérést. A csendőrtisztek ugyan semmit sem értettek az egészből, de a parancsot végrehajtották. A csendőr alakulat 1944. július 8-án, a honvéd páncélos csapatok pedig 9-én hagyták el a főváros térségét. Ma már nyilvánvaló, hogy vakláрма volt, hiszen a csendőröket szétszórta a honvédségi laktanyákban helyezték el. A magyar tisztikar kormányzóhűsége ekkor még töretlen volt. A németek még nem tervezték a kormányzó elmozdítását, inkább a környezetét szerették volna befolyásolni. Az azonban elképzelhető, hogy a csendőrségi erőkoncentrációt a budapesti zsidóság deportálására szerette volna felhasználni az államapparátus németbarát része, még akkor is ha erről a csendőr tiszteket előzetesen nem tájékoztatták. HORTHY Miklós ugyanis leállította a zsidó deportálásokat. Néhány nappal az események után a németek megkísérelték egy zsidókat szállító vasúti szerelvény eljuttatását a határon túlra. A szerelvényt végül is a kormányzó utasítására egy csendőr osztag fordította vissza. Így a deportálás mindaddig kivitelezhetetlennek bizonyult, míg a Wehrmacht meg nem szállta az országot.⁸⁰

A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának létszáma az 1938 és 1941 között megvalósuló terület-visszacsatolások nyomán 22.000 főre növekedett. A terület-visszacsatolásokra a korabeli nagyhatalmi döntések szerint került sor, melynek során az 1920-ban elcsatolt területek döntően magyarlakta térségei kerültek vissza a az országhoz. A létszámnövekedés nem csupán a testület működési területének gyarapodásából adódott. A testület vezetői – tanulva az első világháború tapasztalataiból és a második világháború eseményeiből – nem tették lehetővé a csendőrök behívását katonai szolgálatra. A csendőrök legfeljebb tábori csendőrként kerülhettek a haderőhöz. Ez is jelentős érvágást jelentett ugyan a testület létszámán, azonban ez a létszámkiesés még kezelhető volt. A csendőrség szervezetében motorizált zászlóaljkat hoztak létre az esetleges karhatalmi feladatok eredményes megvalósítása érdekében. E zászlóaljkat legénységi állományát a sorkatonai szolgálatukat ellátók alkották. Ezen létszámmal együtt tette ki a csendőrség személyi állománya a 22 000 főt.⁸¹

A csendőröknek a két világháború között is végre kellett hajtaniuk a kevésbé népszerű feladatokat is. Ide tartozott például az adó kényszer útján történő behajtása, melynek során – különösen a nagy világválság időszakában – nem ritkán a családot az utolsó vagyontól fosztotta meg a végrehajtó. Az éhezésre és nyomorra kárhozott családok férfi tagjai nem ritkán fizikálisan is bántalmazták volna a végrehajtót. Ilyenkor a csendőr szomorú feladata volt a közbelépés. A csendőröknek kellett megakadályozni a közigazgatás illetékes szervei által betiltott rendezvényeket, politikai gyűléseket is, amelyek teljesítése nem egyszer politikai botrányt vont maga után. Mivel a csendőrök szolgálati feladatait szabályozó törvények a két világháború között nem változtak, így a testületnek a közigazgatáshoz fűződő viszonya sem módosult. A csendőrség alapvetően a közigazgatási szervezetek döntéseinek a kikényszerítő eszköze maradt. Mégis, a lakosság a csendőrséget okolta, mert vele került szembe, amikor a szervezet a közigazgatás döntéseinek a kikényszerítésére kényszerült.⁸²

A Magyar Királyi Csendőrséget szervezete, felszerelése egyértelműen rendvédelmi teendők megvalósítására tette alkalmassá. Mégis, mindkét világháború során olyan cselekményekkel is megbízták a szervezetet, ami a feladatban részt vevő személyi állomány döntő részének a pusztulásához vezetett. A csendőrök ugyanis neveltetésükből, testületük szellemiségéből fakadóan a végletekig kitartottak, ami komoly emberáldozatokat követelt a részükről. Az Erdélybe 1916-ban betörő román hadseregnek a határszéli csendőrörsök ellenálltak, hiszen feladatukat képezte a határon behatólok feltartóztatása. A sokszoros túlerőben lévő román hadsereg körülfárta a csendőr őrsöket, ahonnan a csendőrök már nem tudtak hová visszavonulni. Nem adták azonban meg magukat az utolsó töltényig harcoltak. Sorsuk a megsemmisülés volt.⁸³

A második világháború során – amikor a harcok már a Magyar Királyság területén folytak – a csendőröket visszavonták ugyan a veszélyeztetett szolgálati helyükről, azonban csapatalakulatokká szervezték őket. A baj azonban az volt, hogy nem kaptak hadfelszerelést. A karabéllyal és pisztollyal felszerelt csendőr alakulatok kerültek szembe a szovjet haderő csapataival, amelyek a háború ezen szakaszában már a kor technikai színvonalán álló haditechnikával jól el voltak látva. Az is előfordult, hogy a csendőrök annak érdekében, hogy egyáltalán valamilyen ellenállást kifejthessenek a németekkel cseréltek pálinkáért lőszert. Ilyen körülmények között nem csoda, hogy a csendőr alakulatok vesztesége nem ritkán meghaladta az 50 %-ot. A Magyar Királyi Csendőrség történetének neuralgikus pontja a magyar zsidóság deportálásával kapcsolatos. Nem a történelmi események miatt vált e téma neuralgikussá, hanem az abba beletüremkedő politikum miatt.⁸⁴

A Magyar Királyságban ugyan német nyomásra hoztak zsidóellenes törvényeket, azonban ezek a jogszabályok még nem eredményeztek visszafordíthatatlan eseményeket, a deportálást – a magyarországi szélsőséges németbarát antiszemita kezdeményezései ellenére – a Wehrmacht bevonulásáig sikerült részben megakadályozni. Ezt követően a megszállt ország megfélemlített államapparátusa vona-

kodva ugyan de engedelmeskedett a megszállók utasításainak. Kialakult ellenállás is, ez azonban szét-szórta és összehangolatlan volt. A zsidóság kérdésében a társadalom megosztott volt. Akadt egy törpe kisebbség, amely aktívan részt vett a deportálások szégyenteljes aktusában, mások tettelesen is felléptek ellene és voltak, akik a többséget képezve csak csendesen rosszalták azt. A társadalomban meglévő helyzetet tükrözte a csendőrség személyi állományának magatartása is.⁸⁵

A Magyar Királyi Csendőrség esetében érdekes helyzet állt elő. Ugyanazon szervezet szinte ugyanazon törvényi szabályozással vett részt a magyar zsidóság deportálásában, mint amely testület – néhány évtizeddel korábban, az első világháború előtt – a nem magyar állampolgárságú orosz és román zsidó lakosság menekítésében részt vett, amikor azok az orosz és a román pogromok elől Magyarországra menekültek. A dualizmus időszakában például magyar-román határvonalon az úgynevezett zöldhatár-örizeti teendőket ellátó határszéli csendőröknek kötelessége volt a határvonalat illegálisan átlépő menekülő zsidók fogadása üldözőik visszakényszerítése a határ túloldalára. A menekülőket pedig a budapesti vonatra kellett felültetniük. Budapesten már a helyi zsidó közösségek fogadták az üldözötteket. A második világháborúban a zsidó deportálásban való részvétel miatt a testület több tisztje tiltakozott is. Azonban a tudomásukra hozták, hogy a megszállók az ország törvényeit kizárólag olyan mértékben akceptálják, amennyiben az érdekeiket és az akaratukat szolgálja. Azon csendőrtiszteket, akik továbbra sem kívánta a törvénytelen ségek részeseivé válni és a lehangosabban tiltakoztak, elfogták és kivégezték. Testület személyi állománya ezután néhány személy kivételével, nem jó szívvel ugyan de végrehajtotta a deportálásból a testületére háruló cselekményeket.⁸⁶

A második világháború után mégis a Magyar Királyi Csendőrséget, mint testületet kollektívan tették felelőssé a zsidóság deportálásáért. Ezzel szemben történelmi tény, hogy a városokban a rendőrség hajtotta végre e dicstelen tettet. Márpedig a magyarországi zsidó populáció többsége városokban élt. A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának csupán egy része vett részt e nemtelen feladatban, mivel a megszálló németek első rendű érdeke volt, hogy az ebben az időszakban – már a frontvonal közvetlen mögöttes területének számító országban – a közrend fennmaradjon, ezért a közbiztonsági szolgálat ellátásától nem lehetett mindenkit elvonni. Mivel kevésnek bizonyult a csendőr és a rendőr, a Magyar Királyi Honvédségtől is vezényeltek alakulatokat a deportálásban való közreműködésre. Magyarországon a rendvédelmi testületeknek fogalmuk sem volt arról, hogy ki milyen hitvilágban él, mivel ilyen jellegű nyilvántartást nem vezettek, a közigazgatás nyújtotta a kellő információt a népszámlálási adatok felhasználásával.

A deportálásban való részvétel tekintetében tehát a határ nem a csendőrség és más testületek között húzódik, hanem a rendvédelmi szervezeteken és a közigazgatáson belül.

Mégis a második világháború után a csendőrséget nevezték meg egyetlen bűnösneként, bűnbak szervezetként kezelve a testületet. Ennek politikai okai voltak. A szovjet hadsereggel visszatérő kommunisták Moszkva támogatásával hatalomra törtek. Ennek érdekében dolgozták ki a szalámi taktikát, melynek az volt a lényege, hogy mindig a kommunista párttól legtávolabb eső politikai csoportosulást kell támadni. Ily módon semlegesíteni lehetett a többi politikai erőt és hatékonyan lehetett hasznosítani a nem túlzottan nagy kommunista erőket. E folyamat végén a Magyar Kommunista Párt (MKP) saját szövetségesei ellen fordult mígnem mindenkit felszámolt maga körül. E politikai taktika megvalósításához a védőernyőt a szovjet hadsereg biztosította.

A közigazgatásban ki nem nyilvánított, de a gyakorlatban gyakran érvényesülő szelekciót valósították meg. Ennek során egyrészt törekedtek a régi munkatársak eltávolítására, helyükre politikailag megbízható személyeket juttattak, függetlenül a szakértelmüktől. Másrészt a közigazgatás egyes részeit teljes egészében meg kívánták szüntetni, míg más részeit a személyi állomány cseréjével, átszervezéssel és feladatmódosítással beilleszthetőnek tartották szovjet típusú állam magyar adaptációjába. A Magyar Királyi Csendőrséget a szocializmus számára megreformálhatatlan intézmények közé sorolták, így az elsők között kívánták feloszlanni. Erre szolgáltattott kiváló ürügyet az, hogy a testület részt vett a zsidók deportálásában. A KMP, majd MKP (Magyar Kommunista Párt) által vezetett politikai erők a csendőrséget tették meg a deportálások egyetlen bűnbakjává. Ezzel semlegesítették azokat a szervezeteket, amelyek a magyarországi zsidó lakosság deportálásának dicstelen tetteiben szintén részt vettek. A szövetségeseik nélkül maradt csendőrség felszámolásával pedig a magyar rendvédelem legerősebb szervezetét szüntették meg. A csendőrség feladatait átvevő rendőrséget pedig fel lehetett az MKP szimpatizánsainak táborából tölteni, kialakítva ezzel a rendőrségen belül az MKP szimpatizánsok túlsúlyát. Ezzel a két fő pilléren nyugvó rendvédelem egy-pillérűvé vált Magyarországon. Ez az egy pillér pedig az MKP egyértelmű befolyása alá került, mivel a testület élére – a SZEB (Szövetségi Ellenőrző Bizottság) szovjet tagjainak segítségével – MKP szimpatizánsokat neveztek ki.⁸⁷

Miután politikai indítatásból rásütötték egy közbiztonsági szervezetre – a kollektív felelősség elvét gyakorolva – a háborús bűnös szervezet bélyegét, a helyzet egyenes következménye volt, hogy nem elégedhettek meg a vétkesek felderítésével és felelősségre vonásával. Tömegesen kellett bűnösöket produkálni, azaz a testület személyi állományának a többségét kellett bűnössé nyilvánítani. A prekoncepcionális eljárás ily módon a terror eszközévé vált, amelyben bűnöst és büntelent egyaránt vétkesnek minősítettek. A folyamat nyomán csupán álcává silányult a háború során törvénytelenégeket elkövetők felkutatása és felelősségre vonása. A valódi cél az ország leghatékonyabb rendvédelmi testületének a megszüntetése által a polgári állam gyengítése, az MKP pozícióinak javítása volt. Ezért szovjet és a magyar hatóságok diszkriminatív módon jártak el a testület tagjaival szemben. Ennek során:

- Bűnösnek tekintették azt a csendőrt, aki visszamenőlegesen a fennálló törvények szerint járt el. Ilyen alapon az egész magyar társadalmat felelősségre lehetett volna vonni, hiszen mindenki a fennálló törvények szerint élt, a rendvédelmi szervezetek és a közigazgatás munkatársait pedig – akiknek feladata volt a törvények betartatása – mindenképpen. A törvények betartását bünként kezelő eljárást kizárólag a csendőrséggel szemben alkalmazták;

- Az igazoló eljárásban a politikai pártok képviselői vettek részt, akik nem az érintett személy tettei szerint döntöttek, hanem a pártok instrukcióinak a figyelembevételével. Az öt fős bizottság közül három fő, – a KMP képviselőjének álláspontját követte a szociáldemokrata párt és szakszervezet képviselője – ugyanis eleve az igazolási eljárás alá vont személy ellen szavazott az eljárás során. Ebből adódóan a kisgazda és a paraszt párt képviselői az érdemi döntésből kimaradtak;

- A csendőrség számára felállított különleges igazoló bizottságok számára kiadott intenció szerint a csendőrök csak abban az esetben voltak igazolhatóak, ha a szovjet hadsereg oldalán fegyverrel harcoltak, segítséget nyújtottak az előző kormány által üldözötteknek, az előző kormányok intézkedéseivel szembe fordultak;

- Az igazoló eljárásokat jó előre kihirdették, azokon mindenki megjelenhetett, az igazolás alá vont személyek a rájuk terhelő adatokat nyújtó személyek meghallgatásain nem vehettek részt.

Ilyen körülmények között az igazolás alá vont személyek egy százalékát sem igazolták a különleges igazoló bizottságok.

Az igazolást kiterjesztették az özvegyekre is. Amelyik özvegy férje 1939 után hunyt el, és a hátramaradottak nem tudták elhalálozott férjüket a különleges igazoló-bizottság szempontjainak megfelelően igazolni, azoktól a nyugellátást elvonták.

A nem igazolt csendőröket kizárták a közalkalmazásból. Az 1945 után felállított politikai rendőrség pedig kereste az ürügyeket arra, hogy a volt csendőröket internálhassa.⁸⁸

A keleti és nyugati hadifogságból hazatérő csendőröket szűrőtáborokban vizsgálták, majd rendőri felügyelet alá helyezték.

A Magyar Királyi Csendőrség bűnbakszervezetként történő kezelésére és az emléke eltörlésére való törekvésre jó példa, hogy a testületre utaló műalkotásokat is megsemmisítették. Magyarországon hagyomány, hogy a haza szolgálatában érdemeket szerzett személyek és szervezetek emlékét általában köztéri szobrokkal és emléktáblákkal örökítik meg. A Magyar Királyi Csendőrségről egy szobor és egy dombormű készült. A szobor a budapesti csendőrlaktanya udvarán állt a Böszörményi út 21 sz. alatt. E laktanya építését 1901-ben fejezték be. Azóta rendvédelmi tartalmú oktatási feladatok ellátásának nyújt otthont az épületegyüttes. A harmadik évezred elején – más képzési feladatok mellett – az FBI közép-európai kiképzési centruma számára is otthont nyújt. A dombormű Budapesten a Hadtörténeti Intézet és Múzeum emeleti részének belső terét díszítette. Mindkét műalkotás eltűnt. A viharos magyar történelmi fejlődés ellentmondásaitól sem mentes érdekes firtora, hogy a legitim magyar országgyűlés által létrehozott közbiztonsági őrtestület a Magyar Királyi Csendőrség témájában készült műalkotásokat – ma már felderíthetetlen módon – minden bizonnyal megsemmisítették. Ugyanakkor azonban az 1848–1849-es magyar forradalmat és szabadságharcot leverő HABSBERG önkényuralom elnyomó apparátusának, a HABSBERG-csendőrségnek emléket állító alkotás Somogy megyében ma is áll, igaz mindenki által elfeledve eldugott és elhanyagolt környezetben. A Magyar Királyi Csendőrség történetével foglalkozó irodalmat zárolták. Abból csupán egy-egy példány maradt meg az ország nemzeti könyvtárában, a többit megsemmisítették. A magyarországi rendszerváltás után e zárolás megszűnt. Ez azonban nem változtat azon a szomorú tényen, hogy a témakör egyszerre csak néhány fő által kutatható, mivel a szakirodalom példányszáma rendkívül szűkös. Ezen talán segíthetne a digitalizáció. Ennek megvalósítása azonban a jelenlegi pénzügyi körülmények között teljességgel reménytelen. A testület tagjainak személyi állományából ma már kevesen élnek. Az élők jelentős része pedig öt kontinensen szétszórva található.

A nyugati fogságba került csendőrök egy részét az angol és a francia hadsereg nem szerelte le, hanem különböző őrszolgálatokra alkalmazta őket.

A negyvenes évek végén és az ötvenes évek elején a csendőrök Nyugat-Európából szétrajzottak a világ minden tájára, mivel az otthoniak sorsáról értesültek. Hozzáálltak ahhoz, hogy új egzisztenciát teremtsenek maguknak. Voltak, akik a francia idegenlégióba álltak be. Egyes kutatók szerint az ötvenes években több mint négyezer magyar csendőr teljesített szolgálatot az idegenlégióban.⁸⁹

Az emigrációban a legszervezettebbek a csendőrök voltak. Már 1947 júniusában megalapították Grázban a „Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Asztaltársaság”-ot. Az asztaltársaság 1949-ben Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösségé (MKCSBK) alakult át.

A veterán jelleggel működő MKCSBK a tagsággal kapcsolatos hírek közlése céljából létrehozta a „Bajtársi Levelet”, amely első ízben 1948. november 26-án jelent meg Grázban. Az emigrációban az első csendőr napot a veterán szervezet 1949 februárjában ünnepelte.⁹⁰

A Bajtársi levelet az MKCSBK az új évezred küszöbén is publikálja, a csendőrség napját éves találkozóval, sőt az ezredfordulón csendőr-történeti konferenciák megtartásával is ünnepelték Floridában a kilencvenes ével második felében.

A Magyar Királyi Csendőrségre vonatkozó jogszabályok a Csendőrségi Közlönyben jelentek meg. A Csendőrségi Közlöny 1912–1918-ig és 1924-től 1945-ig jelent meg. E mellett a csendőrség tevékenységére is kiható jogszabályokat a Magyarországi Törvénytárban, a Magyarországi Rendeletek Tárában, továbbá az érintett tárcák rendeleteit tartalmazó közlönyökben, elsősorban a belügyi és a honvédségi közlönyben jelentek meg.

A Magyar Királyi Csendőrség képes magazin jellegű hetilapot is kiadott, amely a testület életéről nyújtott tájékoztatást. Az első 13 évfolyam 1907-től 1919-ig került kiadásra. Ezt követte 1924-től 1944-ig a XIV-től XXXI. évfolyam. A csendőrségi lapok egyben a testület személyi állományának oktatását és szellemi nevelését is szolgálták, bár a periodikát mindenki megrendelhetette nem csak a testületi tagok.

Az emigrációban lévő csendőrök – hasonlóan a Magyar Királyi Honvédség különböző fegyverneiménél szolgált katonákhoz – a magukkal vitt felszerelési- és emléktárgyakat összegyűjtötték a világ minden tájáról, és abból múzeumot alakítottak a kanadai Torontóban. A rendszerváltást (1990) követően – a nyugati emigráció által létrehozott más hadigyűjtemények, pld. tüzérgyűjtemény anyagaihoz hasonlóan – a csendőr-múzeum is hazatért. A gyűjteményt a budapesti Hadtörténeti Múzeum fogadta be.

Gyakorlatilag a külföldre mentett és ott összegyűjtött szerény számú relikviák alkotják a testület történetével foglalkozó egyetlen magyar közgyűjteményt. A XX. század első évtizedében ugyan létrehoztak egy csendőr-múzeumot, amely gazdag anyaggal rendelkezett. E mellett – a múzeum fiáléjaként – valamennyi csendőrkerület kialakított a közbiztonsági szolgálat egy-egy szakterületére specializált gyűjteményt. Továbbá a Hadtörténeti Múzeum is rendelkezett egy bőséges és színvonalas csendőrségtörténeti gyűjteménnyel. A második világháború során ezek a gyűjtemények jelentős mértékben megrongálódtak. Ami pedig megmaradt belőlük az enyészet martalékává vált, mivel a kollektív felelősség elve alapján bűnösnek minősített szervezet relikviáival nem volt ajánlatos foglalkozni.

Magyarország területén három ízben hoztak létre és szüntettek meg csendőr szervezetet. Első ízben az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharcot cári segédlettel leverő HABSURG ház állított fel csendőrséget. Ezt a csendőrséget az 1867-es kiegyezéssel a történelmi Magyarország területén feloszlatták. A csendőrség intézménye azonban fennmaradt az Osztrák Császárság örökös tartományaiban és Horvátországban is. 1881-ben a Magyar Királyságban újra létrehozták a csendőrséget, de már mint nemzeti alapon szervezett testületet. Az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság által közösen irányított Boszniában is felállítottak egy csendőrszervezetet. Így módon az Osztrák-Magyar Monarchiában összesen négy csendőrség működött.

A Magyar Királyi Csendőrséget két ízben oszlatták fel. Mindkét esetben nem szakmai, hanem politikai megfontolások miatt. Mindkét feloszlátás lényegében törvénytelen volt, hiszen a legitim országgyűlés által hozott törvényt negligálta egy kevésbé legitim kormány a rendeletével. A Magyar Királyi Csendőrséget másod ízben feloszlato **1690/1945. ME. rendelet** – amely a kollektív felelősség elvével bűnös szervezatként kezelte a szervezetet – a **86/1987. ME. rendelet**⁹¹ hatálytalanította. A **93/1990 kormányrendelet**⁹² pedig intézkedett a törvénysértő módon elítéltek rehabilitálásáról. A **44/1991. alkotmánybírósági határozat**⁹³ alkotmányellenessé nyilvánította az 1690/1945. ME rendeletet. A **112/1991 kormányrendelet**⁹⁴ pedig enyhítette a volt közszolgálati alkalmazottak – köztük az egykori csendőröket érintő – nyugdíjjogi hátrányokat. **1992/XXXII. tv.**⁹⁵ intézkedett az életüktől és szabadságuktól politikai okok miatt megfosztottak kárpótlásáról. Ezzel a Magyar Királyi Csendőrség személyi

állományának a rehabilitációja befejeződött. E folyamatból kimaradt a testület tagjainak azon még élő kisebb része, akik valamikor bűncselekményt követtek el.

Magyarország területén – egy évszázadon belül – összesen három ízben hozták létre és oszlatták fel a csendőrséget. A feloszlítás oka mindhárom alkalommal nem szakmai, hanem – a feloszlatók által deklaráltan – politikai volt. A három feloszlítás után azonban két ízben – 1881-ben és 1919-ben – újra felállították a szervezetet. A reorganizáció oka abban rejlett, hogy a polgári államhatalom megszilárdulását várták a politikai hatalom birtokosai az újjáalakított csendőrszervezettől. Mivel az 1945-ik évi feloszlítás valódi célja a magyar polgári állam felszámolása volt, és a politikai hatalmat gyakorló kommunista párt – a Szovjetunió által nyújtott védernyőnek köszönhetően – nem vesztette el a hatalmát, mint az 1919-ik évi elődje, így a csendőrség újjászervezése szóba sem jöhetett. Pedig a magyar történelemben nem akad a csendőrségnél eredményesebben működő rendvédelmi szervezet. A csendőrség és a korabeli rendőrség összlétszámának csaknem duplájával működő magyar rendőrség eredményei a XXI. század kezdetén meg sem közelítik a hajdani csendőrség eredményeit.

A Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya végtelen tagjainak rehabilitációja tehát megtörtént. Minden végtelen volt csendőrt rehabilitált a magyar állam, aki azt kérte. A magyar közgondolkodásba a pártállam (1949–1989) negyven évének időszakában belesulykolt csendőrségellenes előítélet azonban tovább él a társadalomban, az nem szüntethető meg törvényekkel.

Magyarországon már külön intézetet és múzeumot hoztak létre a terrornak és a holokausztnak is. Ez így helyes. Szükség volna azonban arra is, hogy a magyar állam története egy szeletének a gondozására a rendvédelem-történet művelésére is jöjjön létre intézet és múzeum. Ilyen intézmény ugyanis hiányzik, illetve csak nyomokban található meg a magyar struktúrában. Pedig a magyar történelem elenyésző része a terror, mint ahogyan a Magyar Királyi Csendőrség történetének is csupán töredéke azon időszak, amikor embertelen politikai célok érdekében használták fel a szervezetet.

Magyarországon nem a hagyományos értelemben vett testülettörténeti intézmény kialakítására lenne szükség. A Kárpát-medence viharos történetéből fakadóan ugyanis – csupán a polgári fejlődés időszakában (1867–1945) – Magyarországon 29 állami rendvédelmi testület működött. A testületek működési ideje 4 évtől 78 évig terjed. A harmadik évezred elején a magyar rendvédelem szervezetében a döntő elem a rendőrség. E testület egymaga erősebb, mint az összes többi rendvédelmi szervezet. A mai funkcióit ellátó rendőrségről azonban csak 1945-től beszélhetünk, amikor is átvette a csendőrség feladatait. Korábban a rendőrség csak városokban működött. A rendőrség állami rendvédelmi testületként pedig 1919-től tevékenykedett. Ezt megelőzően az önkormányzatok tartottak fenn különböző rendőrségeket. A magyar polgári fejlődés időszakában tevékenykedő rendvédelmi testületek természetesen döntően nem egymás mellett, hanem egymást követően funkcionáltak. A magyar rendvédelem szervezetére élénk befolyást gyakorolt a mindenkori politika szubjektívizmusa. A rendvédelmi struktúra ismétlődő átszabályozásának másik forrását a térégre gyakorolt nagyhatalmi befolyások alkották. Ezen okok miatt a magyar rendvédelmi szervezetekben – a gyakori átszervezésekből adódóan – a feladatkörök szinte folyamatosan változtak. E történelmi alaphelyzetből fakadóan egy-egy rendvédelmi testületnek a magyar rendvédelem egészéből történő kiragadása kizárólag fals eredményekhez vezethet. Ez a helyzet a Magyar Királyi Csendőrségre is igaz annak ellenére, hogy viszonylag hosszú ideig 65 évig működött változatlan feladatkörrel.

A napjainkban önálló államokban élő kárpát-medencei népek 1920 előtt 1000 éve egy közös államban éltek a Magyar Királyságban. Ezen állam rendvédelmének története egyben az állam területén élő népek rendvédelmének története is. Bizonyára időszerűnek tekinthető – amikor a Kárpát-medence népeinek mintegy fele már az Európai Unió tagjává vált –, hogy a témakör gondozásának feltételrendszere legalább a XIX. és a XX. fordulóján elért művelési szinthez közeli állapotba juthasson, amikor intézményrendszeri háttérrel művelték a szakterületet a korabeli kutatók. A nagyközönség pedig – a harmadik évezred elejénél – lényegesen gazdagabb és több múzeumban ismerkedhetett meg múltja ezen részének történetével.

Bízunk abban, hogy az illetékesek – talán egy új generációja – akceptálni fogja az ország korabeli vezetőinek véleményét a rendfenntartásról és a szakterület művelésének méltó lehetőségeket teremt.

A magyar állam vezetői nagyra becsülték a hivatali idejük alatt is működő Magyar Királyi Csendőrséget.

„... európai nívóval bíró kiváló intézmény, magja a hadseregnek is mintaképe az önfeláldozó kötelességteljesítésnek, bátorságnak, lelkiismeretességnek és szigorú erkölcsi felfogásnak ...”

*gróf TISZA István
nyugalmazott miniszterelnök és belügyminiszter*

„... Sokszor hangoztattam és sohasem titkoltam azon véleményemet, hogy Magyarországnak 1867 óta folyamatban lévő, egy modern nemzet kívánalmainak megfelelő, állami berendezkedése folytán egyik megszervezett intézménye sem vált minden kívánalomnak megfelelően olyan tökéletesen be, mint a Magyar Királyi Csendőrség...”

UGRON Gábor
nyugalmazott belügyminiszter

„... A közbiztonság és a közrend megszilárdulása hazánkban tulajdonképpen a csendőrség felállításával kezdődik.

Ez a kizárólag hivatásának élő minden anyagi és politikai érdeken felül álló testület nem csak nélkülözhetetlen tagolata volt adminisztrációknak, hanem védője tisztaságának, pajzsa az állami és közhatósági tekintély megóvásának. Súlyos viszonyok, a hadiállapot által felidézett nehézségek, forradalmi jelenségek között sem ingott meg megbízhatósága, megóvta hivatásának tisztaságát, számos jelét adta határozottságának, bátorságának, önfeláldozó elszántságának ...”

Dr. WEKERLE Sándor
nyugalmazott miniszterelnök és belügyminiszter⁹⁶

Jegyzetek

- ¹ 1881/III. tc.
- ² 1690/1945. ME. r.
- ³ PRESZLY: 17-20. p.
- ⁴ A kiegészítést a magyar országgyűlés az 1867/XII. tc.-kel az osztrák képviselőház pedig az 1867.Nr.146. törvénycikkkel emelte be a Corpus Juris-ba, illetve a Reichsgesetzblatt-ba. A két törvény töltötte be az Osztrák-Magyar Monarchiában az alap-törvény funkcióját.
- ⁵ Érdekesen alakult a pénz témaköre. A papírpénz kezdetben ezüst, majd 1882-től aranyalapú volt. Az ezüst alapú pénzt forintnak hívták. Váltópénze a krajcár volt. 100 krajcár ért egy forintot. Az Osztrák-Magyar Bank 1878-ban alakult és 1880-tól bocsátott ki bankjegyeket, melyek egyik oldala magyar a másik pedig német volt. Az aranyalapú pénzt koronának nevezték. 10, 20 és 100 koronás címleteket nyomtattak. 10 és 20 koronásokat aranyból is vertek. A korona túlélte a dualizmust, 1926. december 31-ig volt érvényben, melyet a pengő váltott fel. A pengőt követte a forint 1946-ban, amely a harmadik évezred elején is Magyarország hivatalos fizetőeszköze. Az 1946-ban bevezetett forint váltópénze a fillér volt. 100 fillér ért egy forintot. A forint értékének romlásával az 1990-es években a fillért kivonták a forgalomból. GALÁNTAI 1985: 89-91. p.
- ⁶ SÁRLÓS: 73-79. p.
- ⁷ GALÁNTAI 1979: 155. p.
- ⁸ 1903/I. tc.
- ⁹ BERTÉNYI
- ¹⁰ BERKÓ
- ¹¹ GALÁNTAI 1974: 339. p. ; GALÁNTAI 1985
- ¹² KOMJÁTHY
- ¹³ CSIZMADIA: 97-100. p.
- ¹⁴ PARÁDI 1996: 68-69. p.
- ¹⁵ O'SVÁTH: 17-21. p.
- ¹⁶ PARÁDI 1986
- ¹⁷ CSAPÓ 1994
- ¹⁸ CSAPÓ 1999: 20-24. p.
- ¹⁹ Az államfő 1932. december 30-án február 14-ét – a közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló 1881/III. tc. uralkodói szentesítésének napját – csendőrmappá nyilvánította. 45.022/1933. BM. kr.
- ²⁰ KAISER: 51-52. p.
- ²¹ PARÁDI 1997: 78-83. p.
- ²² RADA: 78-80. p.
- ²³ PARÁDI 2003: 54-89. p.
- ²⁴ 3200/1899. IM. r. ; 1896/XXXIII. tc.
- ²⁵ REKTOR: 118. p.
- ²⁶ SZAKÁLY 1991 ; SZAKÁLY 1990: 213-218. p.
- ²⁷ PARÁDI 1989: 35-40. p.
- ²⁸ SZIKINGER: 187-198. p.
- ²⁹ SZAKÁLY 1993: 51-58. p.
- ³⁰ CSAPÓ 1993 ; 60 374/1930. BM. kr.
- ³¹ 1882/X. tc.
- ³² FORRÓ
- ³³ KATONA: 103-111. p.
- ³⁴ REKTOR: op. cit. 131-132. p.
- ³⁵ ZEIDLER Sándor: 110-112. p.
- ³⁶ SZAKÁLY 1990 tb. csö.
- ³⁷ PARÁDI 1996: op. cit. 194-222. p.
- ³⁸ PARÁDI 1991: 30-37. p.
- ³⁹ PARÁDI 2007: 90-93. p.
- ⁴⁰ PARÁDI 2007: 100-104. p.
- ⁴¹ PARÁDI 1997: 101-109. p.
- ⁴² 5047/1919. ME. r.
- ⁴³ PARÁDI 2007: 94-99. p.
- ⁴⁴ SZAKÁLY 1995

⁴⁵ PARÁDI 2008

⁴⁶ A testület azon tagjai, akik egészségkárosodás következtében kényszerültek nyugdíjba a fegyveres szolgálatra való alkalmatlanná válásuk miatt azonban civil munkakörök ellátására még alkalmasak voltak, lehetőséget kaptak arra, hogy a közigazgatás polgári szférájában elhelyezkedjenek. A közigazgatásban megüresedő állások betöltésekor őket előnyben kellett részesíteni más jelentkezőkkel szemben, ha a beosztáshoz előírt képesítési követelménnyel rendelkeztek. 1931/III. tc. ; 11.720/1931. HM. r.

⁴⁷ PARÁDI 2008 op. cit.

⁴⁸ PARÁDI 1993

⁴⁹ VAJDA: 105-11. p.

⁵⁰ SZAKÁLY 1990

⁵¹ HOLLÓS: 83-126. p.

⁵² MEZEY

⁵³ PINTÉR

⁵⁴ CSAPÓ 1997

⁵⁵ SZAKÁLY 2000

⁵⁶ PARÁDI 1982

⁵⁷ SUBA 2007

⁵⁸ FARKAS

⁵⁹ Züllés

⁶⁰ ÖRY

⁶¹ Loc. cit.

⁶² Vértanúk ; Emlékszobor

⁶³ PRESZLY 5. p.

⁶⁴ PARÁDI 2000

⁶⁵ ORMOS

⁶⁶ DOMBRÁDY – TÓTH

⁶⁷ ORMOS op. cit.

⁶⁸ KAISER: op. cit. 21-26. p.

⁶⁹ SUBA 1997: 91-94. p.

⁷⁰ PARÁDI 1999

⁷¹ 5643/1921. BM-HM. r. ; CSAPÓ 1997: 100-103.p.

⁷² 220.254/1924. BM. kr. ; 71.464/1930. BM. kr. ; 74 937/1926. BM. kr.

⁷³ 1921/III. tc.

⁷⁴ DOMOKOS ; 45 022/1933. BM. kr.

⁷⁵ 1922/VII. tc. ; 1922/VIII. tc.

⁷⁶ FOGARASSY; GERGELY; KÓVÁGÓ; STEIER

⁷⁷ BEREND – RÁNKI

⁷⁸ 1921/XXXIII. tc.

⁷⁹ 46.669/1921. BM. r. ; 60.374/1930. BM. r.

⁸⁰ RAVASZ

⁸¹ SZAKÁLY 1981

⁸² SIMON 1998

⁸³ PARÁDI 1985

⁸⁴ SIMON 1999

⁸⁵ MOLNÁR

⁸⁶ A testület vezető beosztású tagjai közül a megszálló erők, illetve kiszolgálóik elhurcolták, illetve kivégezték pld. vitéz TEMESVÁRY Endre vezérőrnagyot, vitéz BALÁZS-PIRI Gyula és vitéz KIRÁLY Gyula ezredeseket, továbbá KUDAR Lajos alezredeset. KAISER: op. cit. 121-122. p.

⁸⁷ PARÁDI 1996: op. cit.

⁸⁸ REKTOR: op. cit. 298-303. p.

⁸⁹ Csendőralakulatok

⁹⁰ REKTOR: op. cit. 323-343. p.

⁹¹ 86/1987. ME. r.

⁹² 93/1990. KR. r.

⁹³ 44/1991. AB. h.

⁹⁴ 112/1991. KR. r.

⁹⁵ 1992/XXXII. tv.

⁹⁶ PRESZLY: op. cit. 8-10. p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

BERTÉNYI	— BERTÉNYI Iván: <i>Kis magyar címertan</i> . Budapest, 1983, Kossuth.
BERKÓ	— BERKÓ István (szerk.): <i>A Magyar Királyi Honvédség története 1868-1918</i> . Budapest, 1928, Hadtörténeti Levéltár.
CSAPÓ 1999	— CSAPÓ Csaba: <i>A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914</i> . Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannónia Könyvek/
CSIZMADIA	— CSIZMADIA Andor: <i>A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig</i> . Budapest, 1976, Akadémiai Kiadó.
DOMBRÁDY – TÓTH	— DOMBRÁDY Lóránd – TÓTH Sándor: <i>A Magyar Királyi Honvédség 1919-1945</i> . Budapest,

- 1987, Zrínyi.
- DOMOKOS — DOMOKOS Sándor: A Kanadai Királyi Lovas Csendőrség. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 21-26. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági örtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- FARKAS — FARKAS Márton: *Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban*. Budapest 1967, Zrínyi.
- GALÁNTAI 1974 — GALÁNTAI József: *Magyarország az első világháborúban 1914-1918*. Budapest, 1974, Akadémia.
- GALÁNTAI 1979 — GALÁNTAI József: *Die Österreichisch-Ungarische Monarchie und der Weltkrieg*. [Az Osztrák-Magyar Monarchia és a világháború] Budapest, 1979, Kossuth. /Corvina Könyvek./
- GALÁNTAI 1985 — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918*. Budapest, 1985, Kossuth.
- HOLLÓS — HOLLÓS Ervin: *Rendőrség, csendőrség, VKF-2*. Budapest, 1971, Kossuth, 83-126.p.
- KAISER — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadó Alapítvány /Pannónia Könyvek/
- KATONA — KATONA Géza: *Közbiztonság-védelem Magyarországon az I. világháborúig*. Budapest, 1984, BM. Kiadó.
- KÖVÁGÓ — KÖVÁGÓ László: *A magyarországi délszlávok 1918-1919-ben*. Budapest, 1964, Kossuth.
- ORMOS — ORMOS Mária: *Pádovától Trianonig 1918-1920*. Budapest, 1984², Kossuth.
- O'SVÁTH — O'SVÁTH Pál: *Közbiztonságunk múltja és pandúr korom emlékei*. Budapest, 1905, Községi-nyomda.
- PARÁDI 1996 — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.
- PARÁDI 2003 — PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században 2./
- PINTÉR — PINTÉR István: *Rendnek muszáj lenni*. Budapest, 1973, Táncsics.
- PRESZLY — PRESZLY Lóránd: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1918*. Budapest, 1920, Pesti Hírlap Nyomda.
- RADA — RADA Tibor: *A Magyar Királyi Honvéd Ludovica Académia és a testvérintézetek összefoglaló története 1830-1945*. I. kötet Calgary-Budapest, 1998, Gálos-nyomdász.
- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád.
- SARLÓS — SARLÓS Béla: *Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében*. Budapest, 1976, Kossuth.
- SZAKÁLY 1990 tb. csö. — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábort csendőrség*. Budapest, 1990, Zrínyi.
- SZAKÁLY 2000 — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábort csendőrség története 1938-1945*. Budapest, 2000, Ister.
- Züllés — *A Magyar Királyi Csendőrség forradalmasodása 1918. évben, erkölcsi züllése 1919. évben*. Miskolc, 1937, Standhalt József könyvnyomdája.
- TANULMÁNYOK
- BEREND – RÁNKI — BEREND T. Iván – RÁNKI György: Infláció és elzárkózási irányzatok Magyarországon az első világháború után 1921-1924. *Századok*, XCVIII. évf. (1964) 4. sz. 661-684. p.
- CSAPÓ 1993 — CSAPÓ Csaba: Csendőrség és közigazgatás 1881-1914. *Századok*, CXXVII. évf. (1993) 3. sz.;
- CSAPÓ 1994 — CSAPÓ Csaba: Az erdélyi és a horvát-szlovén csendőrség átvétele a magyar kormány felügyelete alá 1867-1876. *Hadtörténelmi Közlemények*, CIX. évf. (1994) 1. sz.
- CSAPÓ 1997 — CSAPÓ Csaba: A Magyar Királyi Csendőrség fegyverhasználati jogáról 1881-1914. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 12-16. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági örtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- FORRÓ — FORRÓ János: A csendőrkerület rendvédelmi tevékenységének értékelése. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 41-45. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági örtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- GERGELY — GERGELY Ernő: Az ukrán és a német kérdés a Magyar Tanácsköztársaság nemzetiségi politikájában. *Századok*, CIII. évf. (1969) 2-3.sz. 425-448. p.
- KOMJÁTHY — KOMJÁTHY Miklós: Az Osztrák-Magyar Monarchia közös minisztertanácsa. *Levéltári Szemle*, XV. évf. (1965) 3-4. sz. és XVI. évf. (1966) 1. sz.

- MEZEY — MEZEY Barna: Választások Magyarországon. In PAPP Marianna (szerk.): *Alkotmányjogi előadások*. Budapest, 1979, Jogi és közgazdasági Kiadó. /Jog és társadalom./
- ÖRY — ÖRY Károly: A rendvédelmi szervezetek az első világháború, az őszirózsás forradalom és a proletárdiktatúra időszakában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 42-54. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 1982 — PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti erőinek kialakulása *Belügyi Szemle*, XXX.évf. (1982) 10.sz. 44-51. p.
- PARÁDI 1986 — PARÁDI József: A dualista Magyarország belügyi szervei. *Belügyi Szemle*, XXXIV. évf. (1986) 4. sz. 45-50. p.
- PARÁDI 1989 — PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle*, XXXVII. évf. (1989) 2. sz. 35-40. p.
- PARÁDI 1991 — PARÁDI József: Magyarország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolata. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, I.évf. (1991) 1. sz. 30-37. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervek kapcsolata 1848-1945” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 1993 — PARÁDI József: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói. *Főiskolai Figyelő Plusz*, IV. évf. (1993) 1. sz. 130-136. p.
- PARÁDI 1997, 78-83. p. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 78-83. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 1997, 101-109. p. — PARÁDI József: Rendvédelmi tisztképzésünk hagyományai. *Rendészeti Szemle*, XLV. évf. (1997) 4. sz. 101-109. p.
- PARÁDI 1999 — PARÁDI József: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. *Határőrségi Tanulmányok*, (1999) 5. sz. különszám 27-48. p.
- PARÁDI 2000 — PARÁDI József: A rendvédelem, közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 12.sz. 79-87. p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2007, 90-93. p. — PARÁDI József: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini)*, XIII. évf. (2007) 16.sz. 90-93. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelmi szakképzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2007, 94-99. p. — PARÁDI József: A magyar rendőrtisztképzés tradíciói 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini)*, XIII. évf. (2007) 16.sz. 94-99. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelmi szakképzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2007, 100-104. p. — PARÁDI József: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályokba sorolt állami alkalmazottak szkavizsgarendszere. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 100-104. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelmi szakképzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2008 — PARÁDI József: *Die Verhältnisse des Personalstands bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie*. [Humán viszonyok a Magyar Királyi Csendőrségnél.] Berlin, 2008, Fachhochschule für Verwaltung und Rechtspflege Berlin, 19. p. /Beiträge aus dem Fachbereich 3 der Fachhochschule für Verwaltung und Rechtspflege Berlin, 68./ A tanulmány korábbi változata 2008. V. 28-án Berlinben hangzott el az Európai Unió ERASMUS-oktatási programjának a keretében megvalósított professzori mobilitás során a Fachhochschule für

- Verwaltung und Rechtspflege Berlin BA képzés keretében tanuló hallgatói számára. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- RAVASZ — RAVASZ István: Csendőrpuccs, vagy zászlószentelés? A budapesti deportálások leállítására. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 84-87. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SIMON 1998 — SIMON Ferenc: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati teendői a vagyonbiztonság ellen irányuló bűncselekmények megelőzésében és felderítésében. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VIII. évf. (1998) 9. sz. 45-45. p. A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Gazdasági rendvédelmünk a XIX-XX. században” című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SIMON 1999 — SIMON Ferenc: Egy kiérdemelt emlékbélyeg és egy nem érdemelt megbélyegzés története. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IX. évf. (1999) 10. sz. 160-163. p. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA 1997 — SUBA János: A Magyar Királyi Csendőrség szerepe az északi demarkációs vonalon 1919-1923. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 91-94. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA 2007 — SUBA János: A Magyar Királyi Csendőrség létszámának tervzetett felemelése 1918-ban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 113-120. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelmi szakképzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY 1981 — SZAKÁLY Sándor: A Horthy-hadsereg tábori csendőrségének megszervezése és alkalmazása a második világháború idején 1938-1944. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCVI. évf. (1981) 3. sz. 376-402. p.
- SZAKÁLY 1990; 213-218. p. — SZAKÁLY Sándor: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján. *Főiskolai Figyelő Plusz*, I. évf. (1990) 2. sz. 213-218. p.
- SZAKÁLY 1991 — SZAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, I. évf. (1991) 1. sz. 38-44. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervek kapcsolata 1848-1945” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY 1993 — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 51-58. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Dualista Magyarország rendvédelme” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY 1995 — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 95-102. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZIKINGER — SZIKINGER István: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 187-198. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Dualista Magyarország rendvédel-

- me” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ZEIDLER — ZEIDLER Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII.évf. (1997) 8. sz. 110-112. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- CIKKEK
Csendőralakulatok — Csendőralakulatok a nyugati hadseregek szolgálatában. *Bajtársi Levél*, (1987) 9-12.p.
Emlékszobor — Leleplezték a forradalom vértanúinak emlékszobrát Budapesten. *Csendőrségi Lapok*, XXIV. évf. (1934) 7. sz. 210-211. p.
- FOGARASSY — FOGARASSY László: Bevezetés a burgenlandi kérdés forrásaiba és irodalmába. *Soproni Szemle*, XXXV. évf. (1971) 2. sz.
- STEIER — STEIER Lajos: A túróczzsentsmártoni deklaráció. *Magyar Szemle*, II. évf. (1928) 2. sz.
VAJDA — VAJDA Gyula: A Magyar Királyi Csendőrség alapítványainak története. *Csendőrségi Lapok*, XXII. évf. (1932) 4. sz. 105-111. p.
- Vértanúk — A csendőrvértanúk emlékünnepe. *Csendőrségi lapok*, XXII. évf. (1932) 15. sz. 489. p.
- KÉZIRATOK
PARÁDI 1985 — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. Doktori disszertáció (Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar). Kézirat. Budapest, 1985.
MOLNÁR — MOLNÁR Judit: *Zsidósors 1944-ben az V. (szegedi) csendőrkörületben*. Kandidátusi értekezés. (MTA-TMB). Kézirat. Szeged, 1995.
- JOGSZABÁLYOK
1867/XII. tc. — 1867/XII. tc. a magyar korona országai és az Ő Felsege uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról.
1881/II. tc. — 1881/II. tc. a csendőrség legénységi állományának a kiegészítéséről;
1881/III. tc. — 1881/III. tc. a közbiztonsági szolgálat megszervezéséről.
1882/X. tc. — 1882/X. tc. a Magyar Királyi Csendőrség által a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületén való teljesítéséről.
1896/XXXIII. tc. — 1896/XXXIII. tc. a bűnvádi perrendtartásról.
1903/I. tc. — 1903/I. tc. A czukorra vonatkozó törvényhozás tárgyában Bruxellesben 1902. év márczius hó 5-én kötött nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.
1921/III. tc. — 1921/III. tc. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről
1921/XXXIII. tc. — 1921/XXXIII. tc. az Észak-amerikai Egyesült Államokkal, a Britt Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Szlovén Állammal, Sziámmal és Csehszlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.
1922/VII. tc. — 1922/VII. tc. a Magyar Királyi Állami Rendőrség és a Magyar Királyi Csendőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.
1922/VIII. tc. — 1922/VIII. tc. a Magyar Királyi Vámőrség és a Magyar Királyi Pénzügyőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.
1931/III. tc. — 1931/III. tc. a honvédség, vámőrség, folyamőrség és csendőrség kötelékében szolgálatot teljesített legénységi állományú egyéneknek a köz- és magánszolgálatban alkalmazásáról.
1992/XXXII. tv. — 1992/XXXII. tv. az életüktől és szabadságuktól politikai okokból megfosztottak kárpótlásáról.
3200/1899. IM. r. — 3200/1899. IM. r. a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896/XXXIII. tc.életbeléptetése tárgyában.
5047/1919. ME. r. — 5047/1919. ME. r. a magyarországi rendőrségek államosítása tárgyában.
5643/1921. BM-HM. r. — 5643/1921. BM-HM. rendelet a Magyar Királyi Csendőrség szervezetéről.
46.669/1921. BM. r. — 46.669/1921. BM. r. A Magyar Királyi Csendőrség szervezetfejlesztéséről.
220.254/1924. BM. kr. — 220.254/1924. BM. kr. a Magyar Királyi Csendőrség szervezetfejlesztéséről
74.937/1926. BM. kr. — 74.937/1926. BM. kr. a Magyar Királyi Csendőrség és a közigazgatás közötti viszony szabályozása tárgyában.
60.374/1930. BM. r. — 60.374/1930. BM. r. a csendőrség és a rendőrség kapcsolatának tárgyában.
71.464/1930. BM. kr. — 71.464/1930. BM. kr. a csendőrségi nyomozó szolgálatról.
11 720/1931. HM. r. — 11 720/1931. HM. r. az 1931/III. tc. végrehajtásáról.
45.022/1933. BM. kr. — 45.022/1933. BM. kr. kormányzói elhatározás csendőrnapról. Csendőrségi Közlöny, XVIII. évf. (1933) 3. sz.
1690/1945. ME. r. — 1690/1945. a csendőrség feloszlásáról és az államrendőrség megszervezéséről.
86/1987. ME. r. — 86/1987 a rendelet hatálytalanított minden rendeletet, amelyet 1960. január 1-je előtt bocsátott ki és ami nem szerepelt a 86/1987 miniszterelnöki rendelet mellékletében tételesen felsorolt rendeletek között.

- 93/1990. Korm. r. — 93/1990. Korm. r. intézkedett az 1945 és 1963 között törvénysértő módon elítéltek nyugdíjcsökkenésének a megszüntetéséről, illetve társadalombiztosítási és munkaügyi helyzetük rendezéséről.
- 44/1991. AB. h. — 44/1991. AB. h. alkotmányellenessé nyilvánította az 1690/1945 ME. rendeletet.
- 112/1991. Korm. r. — 112/1991. Korm. r. a volt közsolgálati alkalmazottak nyugdíjjogi hátrányainak megszüntetéséről.

Technikai röviítések:

- Ab. = Alkotmánybíróság
BM. = Belügyminisztérium
h. = határozat
HM. = Honvédelmi Minisztérium
IM. = Igazságügyminisztérium
Korm. = kormány
kr. = körrendelet
ME. = Miniszterelnök(i)
r. = rendelet
tc. = törvénycikk
tv. = törvény